

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féoldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féoldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Bartha Béla dr. jogtanárhoz (Nagy-Csapó-utca 396.) intézendők.

Alkalmi gondolatok.

Véget értek az országgyűlési nagy viták s a lelkesítő fizetések kiegészítéséről szóló törvényjavaslatok a megvalósulás stádiumába jutottak. A suppositiók helyébe ma-holnap a tények lépnek s a közvélemény — rendes szokása szerint — csakhamar napi rendre fog térni az elmúltak felett.

Helyesen és okosan! A mi már megvan, abba bele kell nyugodnunk. „Necessitas dat legem, non ipsa accipit.“ S ez alkalommal ez a megnyugvás annál könnyebb lehet, mert habár e törvények minden jogos igényeket ki nem elégitenek is s messze hátramaradnak attól az elvtől, melyet e Lap hasábjain az év elején részletesen kifejtettünk: a jövő fejlődés elől az útát el nem zárják s a legégetőbb sebekre tagadhatatlanul gyógybalzsamot csepegtetnek és sok keserű könyvet felszárasztanak.

Ugyanazért ezeknek a törvényeknek további kritizálásáról mi is lemondunk. Valeant, quantum valere possunt! Majd az idő s a tapasztalat mondjanak felőlük végleges ítéletet.

Ami mi bennünk jelenleg gondolatokat kelt, egyszerű reminiscencia az azokra a nagyjelentőségű elvi kijelentésekre, melyek a vita folyamán egyik-másik szónok ajakáról elhangzottak s széles e hazában — jólesik feltennünk — minden komolyabb ember lelkében erősebb vagy gyengébb visszhangot kellettek.

Nekünk úgy tetszik, hogy e kijelentések a rég várt ébredés első hajnali kürt zengése; egyes előre lövellt sugarak abból a naphól, mely a láthatár alatt sokáig immár nem maradhat; hanem teljes pompájában ma-holnap fel fog ragyogni s új fénybe öltözteti hazánkat s e mi magyar Sionunkat.

Különösen három ismert nevű nagy államférfiú tűnt fel előttünk a vitában s olyan magas-

laton, hol államférfiainkat állani régen láttuk s ahova mi is reménykedve tekintünk. Három férfiú három különböző valláson, de lelkökben ugyanazon fenkölt érzelmekkel s ajkukon lényegileg rokon kijelentésekkel. *Tisza Kálmán*, *Fabiny Teofil* és *gróf Csáky Albin*. Mindhárman jó hazafiak, emeritus miniszterek, kiknek multjok van s szavuk messze elhallik.

„Óhajtni kell az *állam szempontjából is*, — mondá az első — hogy az egyházi összekötés éppúgy, mint a keresztesítés továbbra is megmaradjon.“ „A vallást tekintem az *állam egyedül biztos alapjának*“, hirdette a második. „Az *állam* nem lehet közömbös a benne levő felekezetekkel szemben; sőt elvem az, hogy az államnak meleg érdeklődéssel kell kísérnie a felekezeteket magasztos céljuk utáni törekvéseikben és hogy ennél fogva ott, a hol ennek szüksége felmerül, az *államnak kötelessége* a felekezeteket segíteni, támogatni, segélyezni.“ Ez volt a gróf Csáky revelatioja.

Rég nem hallott igazi államférfiakhoz méltó okos beszédek! Értelmök pedig egyszerűen az, hogy az állam vallás nélkül fenn nem maradhat.

Az kétséget sem szenved, hogy a „vallás“ alatt mindhárman a keresztyén vallásra gondoltak s így ütött az óra, a mikor többé nemcsak a vallás szolgái, nemcsak a lelkészek, hanem tisztán látó, fenkölt gondolkozású, tekintélyes államférfiak is hirdetik s a társadalomnak oda kiáltják, hogy hazánk jövője az evangélium fundamentumán nyugoszik s ezt a fundamentumot minden támadások elől sértetlenül megvédeni legelső sorban magának az államnak a kötelessége. Régi, örök igazság ez. De ha ez így van s ezt ma már világi nagy embereink is elismerik, ebből az államhatalomnak le kell vonni a consequentiákat is s rajta kell lenni, hogy a magyar állam igazán keresztyén állam legyen

s törvényeiben szintűgy, mint egész berendezésében és intézményeiben szabályozó zsinórmértékül az evangéliumot ismerje el s ennek szelleme által vezéreltessék.

Mert — ami különösen a gróf Csáky Albin kijelentését illeti — „a felekezetek segélyezése és támogatása” megfelelőleg azoknak „a magasztos céloknak” a lelkeszi fizetések állami rendezésével kimerítve még egyáltalán nem lehet. Ez csak a legelső lépésnek jó, melyet megtenni kétségtelenül szükséges és indokolt volt; de következniök kell a **többieknek** is gyorsan, logikailag és céltudatosan, el egészen odáig, hol a közélet terén a Krisztus létszen minden mindenkben s a ki idegen földről hozzánk jön, ne csak templomainkban találja fel Őt, hanem állami berendezkedésünk minden zúgában, intézményeink minden ágában s országos törvényeink minden §-ában. Szóval: arra kell törekedni, hogy legyen ez a magyar haza igazán hegyen épült város s az evangéliumi vallásosság fénye ragyogja be ezt s ennek lakosait azzal a világossággal, mely az Irás szavai szerint *„nem szűkölködik a nap nélkül vagy hold nélkül, hogy abban fénylenének.”*

Nem azt teszi ez s legkevésbé sem akarjuk mondani, hogy e haza polgáraiból félkegyelmű, türelmetlen, fanatikus és bigott rajongókat neveljünk. Azt sem szeretnők, ha a farizeusi, vagy jezsuita álszentekkedő morál kapna lábra közöttünk s a felekezeti türelmetlenség a régi sebeket lelkünkben újra felszakgatná. Isten mentsen! Hiszen sok és elég kegyetlen leckék tanítottak meg a múltban és tanítanak jelenleg is bennünket, hogy az efféle nismus hova vezethet. Ismerjük már jól ezt a madarat is tolláról . . . egyfelől a Krisztus idejéből, másrészt és éppen hazánkban — a többek között — a reformáció után következett azon szomorú napokból, mikor p. o. II. Ferdinánd uralkodott, kiről fel van jegyezve, hogy naponként reggel egy óráig ájtatoskodott: délelőtt 2 misét hallgatott s délutáni istenitisztelet után meg egy fél órát lelkiismeretének vizsgálatával eltöltvén, lefekvése előtt ismét fél óráig imádkozott . . . de azért „alapjában mégis erőtlen, könnyen élő és érzéki természet volt.” Nem! Mi csak annyit várunk az államtól, hogy polgárai előtt sem törvényei, sem intézményeiben a cégéres vagy másnemű keresztyénellenes bűnök számára kényelmes és nyitott ajtókat ne hagyjon; hanem személyválogatás nélkül kivel-kivel éreztesse azt, hogy neki legfőbb ereje csakugyan a Krisztus evangéliuma s hatáskörében a keresztyén morálon kívül más erkölestudományt sem nem ismer, sem pedig el nem tűr.

Ha erre vállalkozik — és ha valóban keresztyén állam akar lenni, vállalkoznia kell — akkor és csakis akkor lesz teljes, gyümölcsöző és intenzív az a „segítség és támogatás”, amelyet a keresztyén felekezeteknek gróf Csáky Albin a minap az orszagházában bejelentett és oda ígért.

Sajnos azonban, ma még mindennek előtte állunk! S mint fentebb említettük, még ebben a pillanatban az ébredésnek legfelebb csak *első* hajnali kürt zengését halljuk. Mert — és itt e Lap érdemes olvasóitól bocsánatot kell kérnem, hogy múlt heti cikkemet tekintve, némi ismétlésekbe bocsátkozom — mindaddig, míg állami intézeteinkben notórius atheisták, mint tanárok működhetnek; mindaddig, míg vasúti vonalainkon ünnep- és vasárnapokon „extra vonatok” közlekednek; mindaddig, míg nálunk a prostitúció és a párbaj törvények által védve van, s az úgynevezett „zárt idők” (p. o. a bűnbánati hetek!) az állam törvényei és közegei részéről kellő respektusban nem részesülnek; mindaddig, míg az állam hivatalnokaitól vasárnapi munkát követel s így az Ur napja iránti tisztelet és kötelesség megtörésére a népnek veszedelmes példát ő maga ad: mindaddig — mondjuk — „a felekezeteknek magasztos céljuk utáni törekvésökben” azt az „állami segítséget és támogatást” bizony . . . bizony, ma még nem igen látjuk, nem tapasztaljuk, nem érezzük; hanem igenis, amaz elhangzott államférfiúi szép és okos beszédek után mindenesetre **várjuk és reménylünk.**

Hajdanában egyszer Bethlen Gábor Rákóczi Györgynek ilyenformán írt: „Meggyőzött sokképpen nemzetemhez való igaz affektusom; az nagy Istennek igaz tiszteletéhez való nagy érzelmem . . . és magamban elvégeztem, hogy az Isten tisztessége mellett nemzetünknek szabadságáért kitámadjak.” Győzze meg a mi törvényhozóinkat is ez a nemes „affektus” s „az Istennek igaz tiszteletéhez való eme nagy érzelem.” Lásák be, hogy az államnak nagyobb szüksége van a vallásra, mint megfordítva: a vallásnak az államra. S ha immár belátták, ne késsenek egy pillanatig sem e nemzet büntől való szabadságáért síkra szállani. Ha ezt megeselekszük, illetőleg, ha a legelső szerencsés és ismételjük: szükséges lépés után ebben az irányban tovább haladnak: akkor hazánkra, egyházunkra új jövő derül . . . különben pedig a lelkeszi fizetések egyszerű kiegészítésének erkölcsi regeneráló hatása: **nulla leend!**

E. L.

Az egyházi fegyelemről.*

Hogy magyar kálvinista egyházunk úgy az anyagiakban, mint az erkölcsiéiben nagy beteg, hogy itt és ott gyökeres orvoslásra van szüksége: mindenki elismeri, mindenki hangoztatja. Sőt az anyagi bajokból való kibontakozás útját, legjobbainknak buzgó munkálkodása már meg is egyengette. Fájdalom, hogy erkölcsi bajaink gyógykezelésénél csak kapkodás, csak zürzavar tapasztalható. Doktorokban pedig itt sem szűkölködünk (vagy éppen ezért a bábeli veszedelem?! . . .). Budapesttől Kolozsvárig csoda-doktorok támadnak és ajánlgatnak és árulgatnak csoda-szereket, miktől, ha meg nem halunk, bizonyosan megélünk talán . . . ?!

. . . Távol legyen tőlem, hogy a mi érdemes egyházmegyénket is ezek közé a „századvégi” gyógyászok közé sorozzam azért, mert az erkölcsi züllést meggátolandó, maga is orvosság után lát és 1897—19. számú határozatával felhívja a lelkész-körök figyelmét, hogy: „*az egyház fegyelemnek miként gyakorlása tárgyában javaslatokat készítsenek.*”

Mindentől eltekintve is, egyházmegyénk ezen végzésével az egyházi törvények követelményének kívánt eleget tenni. Az egyházi törvények ugyanis egyenesen rendelik az egyházi fegyelem gyakorlását s „*az egyház-fegyelem gyakorlására vonatkozó szabályrendeletek jóváhagyását az egyházmegyék hatáskörébe utalják.*” (E. T. 27. §. 1. p.)

Bámúlatos, hogy a midőn lázasan kapkodtunk mindenben, mitől egyházi életünk erkölcsi megújodását remélhettük, azt a mi Krisztus és apostoli útatisztítás, azt a mit az öskeresztyén és a kálvini egyház hosszú századokon „kipróbált”, „üdvösnek” elismert, azt, a mit a törvény is világosan előnkbe írt: azt, mi idáig figyelembe se igen vettük. Vagy ha gondoltak is rá egyesek, mint Eröss Lajos és Gergely Károly, előbbi például „*a protestánsizmus és a különféle szekták*”, utóbbi „*a lelkipásztori gond régi kipróbált eszközeiről*” című magvas tanulmányaikban: kimerítő megokolást, határozott programot az egyházi fegyelem felújításának gyakorlati kérdéseit illetően, egyikőjük sem adott. Eröss L. a zsinattól, Gergely K. az egyházkerületi lelkészi értekezlettől várja a „szabályzat alkotását”, illetve a „javaslattételt”. Pedig az egész ügy nyilván az egyházmegyék jogkörébe tartozik.

Hát nagy szerénytelenség kell ahoz, hogy e kiváló férfiak illetően megnyilatkozásai után, — egy — csak a „valakik” és hozzá az ifjabb „valakik” közül való „valaki” az ide vágó gyakorlati kérdések megoldására vállalkozzék . . . És én mosom is kezemet, ártatlan vagyok én az önhittség bűnétől: minden gáncs és ítélet értekezletünk igen tisztelt Elnökének fejére szálljon; én csak az erőszaknak engedtem!!

Nézetem szerint itt három gyakorlati kérdés vár megfajtásra. Nevezetesen:

I. Szükséges-é,

II. kivihető-é és ha igen

III. minő formában történjék

az egyházi fegyelem felújítása?

* Felolvasott és elfogadott a madarasi lelkész-körnek 1898. ápr. 4-én tartott értekezletén, majd a heves-nagykúnsági egyházmegye lelkész-egyletének ápril. 13. T.-Abád-Szalókon tartott gyűlésén.

I.

Szükséges-é az egyházi fegyelem felújítása?

Ennek a kérdésnek eldöntésénél először is legyen szabad egy pár tekintélyre hivatkozom. A *legnagyobb reformátor* miután a „kulesok tisztét”, (Máté 16. 19.) és a mellé adott ígéretet „a kötözés és oldás hatalmát” (Máté 18. 18.) s így az egyháznak „jurisdictióját” és ennek a múltban történt érvényesülését megállapította így szól: *a kik abban bíznak, hogy e nélkül a fenyíték nélkül az anyaszentegyház sokáig fennálhat, azok az ő felfogások által igen-igen megcsaltnak, mintha mi kár nélkül ellehetnénk azok nélkül az eszközök nélkül, a melyeket az Ur nekünk szükségeseznek ítél.*” (Institúció IV. szakasz 12. Caput Eröss L. fordítása.) A pápai híres tanár *Tóth Ferenc* — 1806-ban kiadott „*Lelki Pásztori Gondviselés*” című becses művében — ezeket mondja: „Sokan a Polgári Törvények és Prédikáziók mellett egy általlában szükségtelennek tartják az Egyházi Fenyítéket. De a mi a Polgári Törvényeket illeti: voltak azok akkor is, mikor a Krisztus és az Apostolok éltek s tudta is mind a Krisztus, mind az Apostolok, hogy lesznek azok mind Világ végezetéig: mindazonáltal az Ekklesia Fenyítéknek gyakorlását kötelességekké tették a Tanítóknak és a Gyülekezetnek . . . A mi pedig a Predikálást illeti, hogy e mellett is szükség van az Egyházi Fenyítékre, onnan bizonyos, mert az Apo-toli Ekklesiában is predikáltak, de azért az Egyházi Fenyíték is gyakoroltatott. Ha még akkor is, mikor prédikálnak és az Egyházi Fenyíték is gyakoroltatik, rosszak az emberek: reményelhető-é, hogy tökéletesebbek legyenek a tsupa predikálásnál fogva? . . . *Mitsoda Tanító az, hogy egyebeket elhallgassak, a ki tanít ugyan, de azzal nem gondol, ha menek-é abban a mit tanít elébb a Tanítványok, vagy nem, sem azoknak erköltseikre nem vigyáz. Ki elégedne meg az olly Magistratussal, a melly csak hozná a jó törvényeket, de azzal legkissebbet sem gondol, ha megtartják-é azokat a polgárok, vagy nem.*” (LXXIV. és LXXV. §.). Hozzá tehetjük, hogy micsoda tiszteletet keltene maga iránt az ily magistratus a népben? S hogyan felelne meg azon *elengedhetlen kötelességének*, hogy a népet a rosz uttól visszatartsa? Nem mellőzhetem a mi *Révészünk* nagy súlyú véleményét sem (bár ezt a napokban eleveníté fel Gulyás Lajos szentesi evangéliumában) „*tartsa bár a presbyterium, a gyülekezet gazdasági és pénzügyeit s épületeit a legnagyobb rendben, sőt díszben és fényben, ha minden évben jó lelkiismerettel el nem mondhatja magáról, hogy az uralkodó bűnöket irtotta, a közerkölességet előmozdította a gyülekezetben: akkor magát valódi keresztyén kálvinista presbyteriumnak még koránt se tartsa.*” Legújabbban (1890) meg *Wächter* ír így: „*Egyház, egyház-kormányzat és egyház-fegyelem nélkül = állami organismus végrehajtó hatalom nélkül.*”

Ezen kitünőségek véleménye után még csak azon általános igazságra hívom fel a figyelmet, hogy „minden intézmény s így az egyház is csak azon talajon nőhet nagyra, a melyen szülemlett s csak amaz elvek segítségével emelkedhetik, a melyek lényegét alkotják. Már pedig „*a kálvinizmusnak az ő presbyterialis alkotmányával, mint a protestáns körök legszabadabb formájával eleitől kezdve a legszigorúbb egyházi fegyelme volt meg.*” (*Wächter*). És ezzel a kálvini egyház a régmúltban „*a keresztyén életet erkölcsileg ujja szülte*” (s a reformációnak talán ez

az egyik főfeladata ma is . . . ?), mert „a szigorú egyházi fegyelmet tartó presbyteriumok éber őrködése és vezetése mellett, a polgári és családi életet oly komoly és igazán evangéliumi szellemben fejlesztette ki, a keresztyén hősiességet és megingathatlan szilárd jellemet oly mélyen meggyökerezettette, hogy azokon a következő századok romboló viharai is majdnem ártalmatlanul vonultak át.” (Warga K. E. T.)

Bizony nekünk is szükséges meg „suhogtatnunk az egyházi fegyelem vesszejét.” ha az egyházi és a lelkipásztori hatás és tekintély fokozatos csökkenésével híveink morális sülyedésével és hitközönnyével, az Istent és hazát megtagadó felekezetenélküliséggel és socialismussal, a rajtunk élősködő szektákkal, a terjedő hamis eszmékkel és hamis vezetőkkel le akarunk számolni! . . . És addig *kell* leszámolnunk, a míg késő nem lesz . . . !

Azt hiszem t. Értekezlet, hogy a hallott igazságok, elvek és történelmi tanulságok, valamint a jelen vallás-erkölesi szomorú viszonyok, társadalmi bajok és veszélyek szigorú merlegelése után, egész más szemüvegen nézzük már, mint az első pillanatokban néztük sokan, azt a *törvényes mozgalmat*, melyet Egyházmegyénk az egyházi fegyelem felújítása érdekében indított meg és mi is kimondjuk, hogy az egyházi fegyelem felújítása igen is: *Szükséges!*

II.

Szükséges, de kivihető-e?

Hiszen már Pál apostol szemére lobbantja a korinthusiaknak: „*Ti pedig felüváltok és nem kesergettetek inkább: hogy ti közzületek kivittetett volna, a ki e bünt eselekedte.*” (1 kor. 5. 2.). Kálvin Janost szigorúságáért Genf egy izben száműzi. E század elejéről Tóth Ferenc bevallja, hogy „*az Egyházi Fenyték már ma csak hang az Ekklesiában.*”

És mi vissza tudnók, vissza mernők állítani az egyházi fegyelmet *ma*, midőn az egyházfegyelmet még csak „hang”-nak sem lehet nevezni; *ma*, midőn világi nagyjaink és a lelkészek közül annyian fáznak tőle; *ma*, midőn a nép és sajnos épen a mi — eddig józan gondolkodásunk ismert — kálvinista népünk körében, a fennálló intézmények és a rend felforgatását célzó törekvések észlelhetők. Nagy és merész lépésnek látszik *ma* tenni meg azt, a mit megtenni évtizedek elhanyagoltak!

Hanem azért egyik erős agyú lelkésztársunk megmerte és megtudta csinálni ekklesiájában az egyházi fegyelmet és annak *üdvös hatását* az egyházpolitikai törvények által teremtett új viszonyok között *tapasztalta is!* Persze-persze reánk a nap csak Budapestről vagy Kolozsvárról sűt . . . Hogy még *Püspök-Ladány* felől is sugározhatnak egy kis világosság és egy kis gyógyító, életető melegség ilyesmit ki hihetne?: „*Nazáretből támadhat-e valami jó?*”

De ha nem is mutat példát Eröss Lajos lelkésztársunk, vajjon: szellemi és erkölesi erőben, erős akarat és bátorságban hátrább állanánk a szektáriusoknál? (a kik között gyakoroltatik ám az egyházfegyelem s épen ez „*egyik forrása erejüknek!*”) ez lesújtó ítélet volna ránk . . . És emlékezzünk csak . . . ! Mintha ilyen lesújtó ítéletben már is részesültünk volna . . . Mintha a törvényhozás házában egy *államférfi* kiemelte volna a szekták erkölesi életét s ezzel lányának szólva, mintha menyének mondott volna nagyon is érthető igazságot. Mit is irt az a pápai theologiai tanár, több mint 90 kerek esztendővel ezelőtt?: „*az Ekklesiának az a Tzelja, hogy az Erköltsi Jóság, vagy kegyesség az*

ő tagjai közt gyakoroltassék: nem mindegy hát néki, akár erköltstelenek az ő tagjai, akársem. *De a polgári Státus előtt is lemenne az olly Ekklesiának betsülete . . . mely előtt mindegy akár jó légyen valaki akár rossz, s a mely azon éppen nem igyeckszik, hogy az ő vétkező tagja megjobbuljon.*” (LXXII. §.)

Az állam megvárja — és méltán várhatja meg — az egyházaktól, hogy úgy tagjaiknak, mint a földi hazának épülésére, nagy és fontos érdekeire vigyázzanak s azokat minden törvényes eszköz felhasználásával megóvni, megőrizni, biztosítani törekedjenek. Az egyházaknak ilyen irányú törekvéseit az állam nemcsak megvárja, hanem támogatni is fogja.

Az is bizton remélhető, hogy egyszerű híveink nagy része örömmel üdvözli és készséggel fogadja a jóra vezető rendszabályokat. Nem egyszer hallhatjuk tőlük — valljuk be őszintén — az arepirító szemrehányást: „*hogy nézik el*” — ezt vagy azt — „*tiszteletes uramék?!*” Híveink leendő készségéről, a lelki világ óhajainak, vágyainak megismerése is meggyőzhet bennünket. E vágyak és óhajok között még *ma is* meg van a keblekben a tisztaság után való sóvárgás, csak élesíteni, csak fokozni kell ezt, csak utat és módot kell mutatni, a hol és a hogyan kielégítést találhat e sóvárgás.

Vannak, a kik azért nem akarják az egyházi fegyelem felújítását, mert félnek, hogy fenyték alkalmazásával sokakat elveszítünk híveink közül. (Ettől magam is félek, de csak bizonyos körülmények között, a melyekre alább fogok rámutatni.) De hát kilépések ma is történnek, mikor — s talán egyfelől azért, mert — fenyték nincs. A kilépéseknek oka — csekély kivétellel — tisztán az *anyagi helyzetben* és a *szekták üzemeiben* keresendő és található meg. Az anyagi helyzet javulásával az egyik ok magától elesik. Az egyházi fegyelem pedig a szekták ellen erős várunk lesz. Csak mint Eröss Lajos mondja „*egész tekintélyével és erkölesi súlyával lépjen fel az egyház s bizonyítsa be a kilépni szandékozóval szemben, hogy nem úgy tisztelt barátom nem úgy!* Nem te hagysz el engemet, hanem, mint erkölesi hulladarabot, én vetlek ki magamból. Majd meglássuk, hogy 10 - 15 extravagans kizárásával egyszerre vége lesz minden szektáskodásnak!” Törzsgyökeres kálvini elv: Kár hogy megtagadtuk . . . „*Az egyház Krisztusnak teste s épen azért rothadt tagokkal nem mocskolthatatik be.*” (Kálvin.)

Természetes, hogy mindezekhez az *intelligens világiaknak és a lelkipásztoroknak erős meggyőződése és odaadó munkássága kívántatik.* Ha ők, az egyház, a haza s ezek egyszerű gyermekeinek és a saját jól felfogott nemes érdekünknek szempontjától vezéreltetve készek és bátrak a tetre, az egyházi fegyelem felújítása: *Kivihető!*

Kövendy Dénes,
ev. ref. lelkész.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

A szatmári ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Tartatott Sz.-Németiben 1898. április hó 14—15. napjain *Biki* Károly esperes és *Isaák* Dezső e. m. gondnok, illetve id. dr. *Farkas* Antal vil. tanácsbíró elnöklete alatt. Jelen volt 6 lelkészi, 4 vil. tanácsbíró, 32 lelkész, 3 s.-lelkész, 8 tanító, 15 megbízóval ellátott

képviselő az egyházak részéről, 2 vil. jegyző, 2 főgymn. tanár és számos hallgató.

A gyűlési tagok buzgóságtól eltelve, elénekelték a „Jövel Szent Lélek Ur Isten“ gyönyörű énekünket és esperes fentszárnyaló imával, majd rövid beszéddel, melyben egyházmegyénk vallás-erkölcsi állapotát s közéletét megnyugtatóan ecsetelvé, megnyitá a közgyűlést. Mielőtt a gyűlés tárgysorozata tárgyalás alá került volna, szép szavakban fejezte ki esperes üdvözlését úgy a maga, mint az egyházmegye közönsége nevében Beczkes József tiszakörödi lelkész s tanácsbíróval szemben, az agg férfiú 50 éves lelkészkedése alkalmából. S nyomban elhatározta egyházmegyénk, hogy a tisztos férfiú érdemeit, miket úgy lelkészkedése, mint majdnem 30 éves tanácsbírósa idején szerzett, jegyzőkönyvileg örökíti. Aztán jelenté esperes, hogy Beczkes József az 50 éves szolgálat után, testében megtörve, nyugalom után sóvárog s be is adta lemondását azon feltétel alatt, ha biztosítja számára egyházmegyénk a lelkészi fele fizetést. Közgyűlés a föltételt teljesítendőnek találta, s kimondotta, hogy a tiszakörödi egyház közönsége fele fizetésre lelkészt választhat, egyszersmind a nyugalomba vonuló férfiút tiszteletbeli tanácsbírónak nyilvánította. Vámos-Oroszi lelkész Mándy Benő, mintegy 30 éves lelkészkedés után szintén lemondott lelkészi állásáról s helyére az egyházmegye új lelkész választását rendelte el. De nem késett a mi kedvelt Benő bátyánk érdemeit is jegyzőkönyvileg örökíteni s kifejezni abbéli óhaját, hogy a még jó erejében levő férfiú sok-sok éven át élvezze anyagilag igen szépen biztosított életének szelid és tiszta örömeit. Jelentette továbbá esperes, hogy közelebbi közgyűlésünk óta meghalt Csépe Mihály matolesi nyugalmazott lelkész f. év január hó 18-án, Kormány Károly borzovai lelkész 50 éves korában, f. év febr. 14-én; Kovács Károly nagysekeresi lelkész 48 éves korában, 10 napi súlyos betegség után, f. év márc. hó 29-én. Emléköket jegyzőkönyvileg örökíti egyházmegyénk s eszöndes, zavartalan nyugalmat óhajt a kiszervedett szolgáló porainak.

Szamos-Becsre, a Batizra távozott Szobonya József helyére, Szilva István abauj-szinaí helyettes lelkészt hívták meg rendes lelkészül s ez állásában egyházmegyénk meg is erősíté a közgyűlés színe előtt magát bemutatott tiszteletes atyánkfíát. Bertók Béla volt budapesti segédlelkészt pedig, hasonminőségben Györteleken nyervén alkalmazást, egyházmegyénk bekebelezte. A tanítói karban is történtek változások; így Urába rendes tanítóul Nagy József, Kocsordra Bajkai Lajos, P.-Sándorra Domokos István erősítették meg; ideiglenesen alkalmaztattak: Géberjénbe Esze Róza, Csengerbe Szendi Emilia, Tatárfalvára Szerdahelyi Lenke okleveles óvónök. Ujabbán állami kiegészítést nyertek a következő tanítói állomások: Kocsord (3-ik tanító) 322 frt. Nagy-Ar (2-ik tanító) 385 forint, Györtelek 109 forint, Istvándi 39 frt, C.-Dányád 21 frt, Nábrád 39 frt, V.-Oroszi 37 frt, Tunyog 85 frtot.

Esperesi jelentések meghallgatása után, egyh. ker. vil. pótképviselővé megválasztott Szegedy Antal tanácsbíró, — az időszaki tanács tagjaivá: Bélték Albert, id. dr. Farkas Antal, Luby Géza rendes-, Nagy László, Mártha József és Szegedy Antal póttagokká.

Az alsó-szabolesi egyházmegye amaz indítványa, hogy a „Debreceni Prot. Lap“ járatása minden kebelbeli egyházunkra nézve tétessék kötelezővé, — nem talált teljes visszhangra, a mennyiben bár óhajtandónak nyilvánítá egyházmegyénk, hogy minden egyházunkba eljusson s olvassassék kerületünk eme központi egyházi lapja, de mert nem hivatalos közlönye a lap a kerületnek és

mert kis egyházaink úgyis nyögnek a folyton súlyosbodó terhek alatt, kötelezővé nem teszi annak megrendelését. Ez lett a határozat, noha eléggé megszívlelendő közvetítő indítvány állott azzal szemben.

A lelkészi fizetések rendezéséről szóló országos törv.-javaslat fölött 13-án tartott értekezlet váltott eszmecserét s annak megállapodása az lett, hogy mert már ügyis későn volna, érdemileg nem szól hozzá egyházmegyénk; kívánja azonban, hogy az egyházi adózás rendszeresebbé s arányosabbá tétele végett az egyházi főhatóság tegye meg a szükséges lépéseket. Ez utóbbi kívánalom kifejezése is idejét múlta ugyan már a konvent intézkedései mellett, hanem hát olyan jólesik mégis valamit tennünk — vagy legalább mondanunk (sic!). A számvevőszék jelentése szerint volnánk már valahogy, csak Cseke . . . no de erről mindjárt bővebben.

Tanügyi biz. jelentését meghallgatva egyh. megyénk, jólesőleg vette tudomásul, hogy első félévi iskoláztatásunk általánvéve megnyugtató, sok helyt dicséretes szép eredményt tüntet föl. Apró-cseprő fogyatkozások vannak természetesen, de ezek jóakarattal elenyészethetők. Nagyobb baj, hogy rendszeresen beállítható tanerők hiányzanak több helyen. Második iskolát újabban ismét 17 egyházban kellene fölállítani, de ha a jóakarát megvan is, hiányzik az anyagi erő. Legsúlyosabbnak véli tanügyi biz. a 2-ik isk. állítását Tisza-Köröd, Keér, Gacsály, Óvári és Tyukod egyházközségeinkben. Utóbbi helyen telek volna is már, de olyan nehezen emelgeti Tyukod sokáig hevert ólmos szárnyait. — Az ismétlődő iskolások vallástani kézi könyvének kéziratát egyetemlegesen elfogadandónak nyilvánítja tanügyi biz., melyet magáévá téven egyházmegyénk is, megbízta szerző F. Varga Lajost a kézirat kellő számú példányokban leendő kinyomatásával. — Az építetű bizottsági elnök jelentéséből sajnosan értesült egyházmegyénk arról, hogy Kis-Arban az egyház előjárósága nem akarja teljesíteni a felsőbb hatóság ama meghagyását, hogy régi, avult lelkészlakat újból építse, s az udvar közepét minden rendszer nélkül eléktelenítő szintén régi épületeket elbontva, alkalmasabb helyen állítsa föl. Pedig e dúsgazdag egyházzal szemben egyik sem túlzott kívánság ám ez, annál inkább, mert a lelkészlakhoz szükséges fa-anyag jórésze be is szereztetett már, de el is kallódott; mire nézve küldöttség menesztetik, melynek hivatása leendő az állapotok földértése.

A csekei ügyek! Ezek a mi tengeri kigyóink; körülbelöl 12 éve, mióta szakadatlan gondot okoz egyházmegyénknek rendbe hozni az ottani dolgokat és megnyugtatóan nem sikerül. A múlt évi őszi közgyűlésünk 18. sz. határozatát megfelelőbbé lelkész, a kerület feloldotta s új eljárásra utalá egyházmegyénket. Egyházmegyénkre nézve ez a föloldó határozat merőben fölösleges volt, mert ugyanazon 18. sz. határozata alapján, küldöttségileg kívánta tisztázni a számadásokkal kapcsolatos hátralékos egyházi adók dolgát. S íme — noha ezt az a küldöttség meg is próbálta — nem boldogult, mert a szükséges aktákat nem kapta kézhez. Ez így megy évről-évre. Most hát új rendelet vagy, hogy az akták 30 nap alatt beterjesztessenek. Ez az egyik. A másik: múlt évi őszi közgyűlésünk alkalmával tartott bírósági végzést a lelkész megfélebbezte, mivelhogy újabb delegált bíróság kérését nem látta bíróság teljesítendőnek. A kerület helyet adott a felebbezésnek, azon az alapon, hogy nem közgyűlés tárgyalta előbb a kérelmet és mert négyszáz egynehány forint erejéig a felelősség kérdésében nem döntött. No most közgyűlés tárgyalta az ügyet és pedig meghallgatván az illető

lelkész szennyező beadványát, s megértvén egyházmegyei idevonatkozó végzések rekapitulálása után az ügy állását, kimondá, hogy a négyszáz egynehány forint erejéig a csekei presbyteriumot teszi felelőssé; egyszersmind pedig a debreceni egyházmegye delegált bíróságának véleménye alapján keletkezett kerületi ítélet által nagyra növesztett szarvakkal, az egyházmegye összes tisztí karát, számvevőszékét, sőt magát az egyházmegye plenumát alapítalan gyanúsításokkal, gúnyos, becsmérlő szavakkal, rágalomokkal elborítani törekvő lelkész úr beadványát vád indítványtétel végett tisztí ügyésznek kiadatni rendelte. Igazán sok az, a mit egyházmegyénknek a csekei ügyekkel kapcsolatban idáig el kell vala túrnie, s ha végre türelmének fonala ketté szakad, éppen nem lehet rajta esodálkozni.

A fentebbieken kívül volt még mintegy 35 különböző tárgya közgyűlésünknek, de a melyek nem annyira közérdekűek és tanuságosak, semhogy velök itten foglalkoznunk kellene. Mindamellet kiemelek még egy párt. Így érdekes a fehérgyarmati egyház azon kérelme: mit tévő legyen az alispáni hivatal azon végzésével szemben, hogy az egyházi adók nem terhelhetők, mint biztosítéki alapra az ingatlanokra, mert ingatlanokra egyedül kincstári adók terhelhetők. Ime, az ingóságok elfogyván: az ingatlanok nem biztosítják az egyházi és iskolai adókat. Ki hinné, hogy ily gyöngé, *ingó* talajra van bazirozva a mi egyházi és iskolai összes szükségletünk, *életünk*?! Egyházmegyénk az alispáni végzéssel szemben, az E. T. 5. §-a alapján, a belügyminiszterhez ir föl az ügy tisztázása végett. A belügyminiszter úr — tapasztalásból tudjuk — igenis respektálja még egyházi törvényeinket s ezek által biztosított jogainkat.

A másik, a mit még ki akarok emelni: a sonkádi egyház két belhivatalnokának panaszos siráma. Szegény, elesett szegény az egyház, a nép, az istenadta nép roskadozik a súlyos teher alatt. Rendkívüli erőfeszítéssel még bírta idáig, míg jobb termésű évek voltak belhivatalnokait fizetni; fizetné most is, de nincs miből. Még nem anarchista a nép, de ha roskasztó terhei nem kevesbülnek: züllésnek indul, az anarchia karjai közé dobja magát. A belhivatalnokok fizetése csak papiron van meg, a valóságban: lelkész kevéske apai örökségét már elköltötte a hiányos díjazás miatt; a tanítónak a mindennapi kenyér után kiáltania kell népes családjával; lelkők nem viszi rá, hogy a népet sarcoltassák a szakadatlan végrehajtással. Segítségért kiáltanak. De hiszen ez a sonkádi állapot nem elszigetelt, egymagában álló; ez csak egy a sok közül, a hol már a fojtó légkör kezd tűrhetetlenné válni, a hol már explozió készül. Mily kívánatos hát az egyházi adózás mielőbbi országos rendezése! Egyelőre — mert hiszen egyházmegyénk sem rendelkezik semminemű forrással, a honnan meritne, az elalélóknak szomj-oltó italt bőv mértékben nyújthatna — éppen csak arra a biztató kilátásra mutat egyházmegyénk is, hogy majd csak enyhülni fog a helyzet, arányosabb lesz a teherhordozás, könnyebb az egyházi élet igája, hát csak próbáljon még küzdve verejtékezni Sonkád is. A tanítót azonban addig is a rendkívüli állapotok enyhítésére fentartott alaphól leendő segélyezésre ajánlja egyházmegyénk a legmelegebben.

Első nap délutánja egészen az esteli órákba benyúlólag bírósági tárgyalásokkal telt el. Volt két fegyelmi és három közigazgatási bírósági ügy. Másodnap aztán befejeztetett a gyűlés délelőtt fél 11 órakor az asztalnak szívélyes szavaival s a gyűléstagoknak elnökséggel szemben kifejezett szives ovációjával.

Bizony, mi csak nem tudunk a tárgyak számos volta miatt röviden ülésezni. Pedig most — hogy krónikás tisztemhez hiven ezt se feledjem el följegyezni — egyik jegyzőtársunkkal megesett az a malheure, hogy gyűlésre jövet ellopták azt a csomagját, melyben a neki kiosztott gyűlési akták is valának. Ezeknek tárgyalása tehát az őszi gyűlésre marad. Búsongó jegyző barátunk sohaja fogytig ott is röpködött a gyűlési terem meleg levegőjében s ki-kihallatszott belőle a fájó panasz: akták, akták! De hát a vadonatúj szalon öltözet! Még az első napi közös lakoma vidám derűje sem bírta elűzni feje felől a gondterhes felhőket, pedig ékes toasztok szípkas sugarai is vibrálva telítették az étkező helyiség atmospheráját . . . Csöndes részvét kéretik.

F. Varga Lajos.

Véleményes javaslat az egyházi adózás kérdésében.*

Mélyen tisztelt értekezleti gyűlés!

Egyházi lapjainkat s ezek nyomán a református közvéleményt régen foglalkoztatja az a kérdés, hogy miként lehetne egyöntetűvé tenni az egyházi adózást, miként lehetne elenyésztetni azt a kiáltó ellentétet, mely nemcsak egyik és másik egyházunk tagjainak teherviselése, de ugyanazon egy egyházközség terheinek is a hívekre éppen nem adóképességük arányában nehezül. Hogy egyik és másik vidéken mily különböző a híveken az egyházfentartás terhe, ezt ha nem közvetlen tapasztalatból is, de hallomásból mindnyájan tudjuk s elgondolhatjuk azon kiáltó tényállásból is, hogy míg pl. Baranyában átlag vagy egyenlő az egyházi adó az állammal, vagy azt itt ott kétszeresen is felülhaladja: addig egyházmegyénkben is, melyet pedig anyagi tekintetben a legvirágzóbbnak éppen nem mondhatunk, vannak egyházak, hol a sors és a nagylelkű alapítók kegyelméből az egyháztagok egyáltalában semmi egyházi terhet nem hordoznak. De ha félünk is kimondani a nagy apostollal: „Egymásnak terhét hordozzátok s így töltsétek be a Krisztus parancsolatát!“ ha a felkölthető nagy zavarokat politikusan s tapintatosságából akarjuk is kerülni: de az már csakugyan a legelemibb igazságérzettel is ellenkezik, hogy a teherviselés képességére tekintet nélkül sok egyházunkban egyenlő terhet visel a napszámos a földbirtokossal, vagy a hol a zsinati törvények által elrendelt osztályba sorozás életbe is lépett: ott is egészen önkényesen történik a legtöbbszor a teher-megosztás és az ilyen adóketések a legtöbb esetben rávallanak arra, hogy a presbyteriumban a jó módúak ülnek.

Régen belátta már az igazságérzetében el nem vesztett közvélemény, hogy az tovább így nem maradhat, de láthatja ez igazságtalan rendszernek keserű gyümölesét mindenki a felekezetenküliség törvényének dívatba vett kiaknázásában és a socialistikus mozgalomban. Valóban ezt tovább nyugton nézni bűn, érezzük, hogy az igazság napjának ide is be kell világítania, mert „jam proximus ardet Ucalegon!“

A reform-eszmék, a mint lenni szokott, születtek egymásután. Leghatározottabb formát nyert az egyházi adózás rendezésének tervezete először az 1895. október 31-én Nagyváradon tartott egyházkerületi értekezleten, hol Ferenczy Gyula az egyöntetű adózásnak és az összes egyházi javaknak centralizálásával s minden szükségletünknek egy ekként teremtett országos köz-

* Felolvasott a f. szabolcsi ev. ref. egyházmegyei lelkészi egyesület 1898. ápr. 18-iki gyűlésében.

pénztárból ellátásával lépett elő. A tervezet, melyet egyes financiernek méltán nevezhető említett lelkész-társunk öntött formába, bővebb megvitatás és javaslat-tétel végett egy bizottság kezébe került, a mely gyökeresen át is dolgozta és a Szatmártt múlt év szeptemberében tartott egyházkerületi értekezletre alapos és kimerítő javaslatot terjesztett elő. Ez a javaslat a további munkálat alapjául elfogadtatott és kimondotta az egyházkerületi értekezlet, hogy a javaslat adassék ki megvitatás végett az egyházmegyei értekezleteknek és ezek május 1-re küldjék be az egyházkerületi értekezlet elnökségének véleményes javaslataikat.

Az ügy fontosságát kiválóan emeli az a kongrua-javaslat, mely immár az országgyűlés asztalán fekszik. Nagy átalakulás előtt állunk, egyházunk még soha sem állott oly válság előtt, mint a közeli napokban, mert ha a kongrua-törvényjavaslattal egyidejűleg nem gondoskodunk az egyházi teher arányosabb kivetéséről, ha az elviselhetetlen terheket továbbra is ott hagyjuk már-már leroskadni készülő s eddig is egyházunkban csak odatapadó hűsége szavára megmaradt szegényebb egyháztagnak vállain: ma a felekezetenküliség törvényerőre emelkedésekor, féltő, hogy papjaink szaporodásával arányba fog lépni hűveink fogyása, féltő, hogy rosszabb lesz az orvosság a betegségnél.

Érzem, m. t. értekezlet, hogy legjobb tehetségeinket kell latba vetnünk e nagyfontosságú ügy tárgyalásánál s az a tudat, hogy a jóakarát ily fontos ügyben maga is ér valamit és az a köteletségérzet, mely egyházunk ügyei mellett buzgólkodásra folyton készletti csekély személyemet: takarja el gyöngeségeimet a m. t. értekezlet előtt, midőn Nagyt. Elnök úr megtisztelő bizalmából ismertetni fogom a szatmári javaslatot s megteszem rá szerény megjegyzéseimet.

A kéz alatt fekvő javaslat, melyet alapjában elfogadásra ajánlok, minden lelkési hivatalnak megküldött egyházkerületünkben, ennek folytán felmentve érzem magam attól, hogy azt pontról pontra ismerttettem. Elégnek gondolom s talán előadói tisztettnek is megfelelőek, s a hosszadalmasság vádját is kikerülöm, ha a legfőbb elvi megállapodásokat tárom fel.

Legelső s kiemelkedő elvi kijelentése e javaslatnak az, hogy az egyes egyházközségekben fennálló gyakorlat és díjlevelek szerinti adóztatás szűnjék meg s egy általánosan kötelező egyházi törvény rendelje az adózás módzatait. Örömmel üdvözölhetjük ezt az elvi kijelentést, mert mindnyájan tudjuk, hogy a mostani rendszer, a termény, kepe, lukma, sódor, csirke, széna, bor, szántás, fa s egyéb réven ismeretes egyházi adózás rendszere többé már nem felel meg, sem az egyház jellegének, sem a kornak. De azt is érezzük, hogy azt az égbekiáltó igazságtalanságot sem lehet egykedvű lélekkel nézni, melynél fogva pl. a saját egyházamat véve fel egy 120 ezer forintot érő vagyonnal bíró egyháztagnak épp annyi terhet visel, mint a kinek 4-5 ezer forintot ér a birtoka, amannak a terhe az állami adónak 8, emezé 108%. A mostani rendszertelen rendszer valóban megért arra, hogy — nem is valami nagy tisztelettel, mert igazságérzet megalkotóiban sohasem volt — a lómtárba vettessék.

A fennálló gyakorlattal ellentétben újítást tüntet fel a javaslat 2. §-a, mely az egyházközség évi szükségletének fedezésére két címen adóztatná meg az egyháztagnokat, u. m. *személy-adó és vagyonaránylagos-adó címén*. Az adóalapnak e kettős ágát indokolja az a kettős igazság, hogy 1. a személy-adó családonként 1 frtban megállapítva találoan juttatja kifejezésre az egyház és

egyháztag viszonyát; 2. a vagyonaránylagos-adó pedig azt a krisztusi elvet juttatja érvényre: „A kinek többje van, attól több is kívántatik.“ *A kétféle adóalap tehát helyes*, — de azzal a módosítással, hogy személy-adót a vegyes házasságban elő egyháztagnak is fizessen, a mit a javaslat nem említ. Elfogadhatónak tartom, bár nem a szigorú igazságnak felel meg az adókules degressív megállapítását, mely a maximális magasság kiszabásánál úgy a kisbirtokosnak megkönnyíti a terhét, mint a vagyonosabbat is kiméli. A rideg igazság ugyan az volna, hogy a kinek pl. 200 frt az állami adója, az 4 annyi fizessen, mint a kié 50 frt; de a javaslat életképes és keresztül vihető tervet akar adni, ezért áll a degressív adóztatás alapján s ezért tervez az első 50 frt állami adóig 10%-et, a másodikig csak 8%-et, a 100 és 200 frt közt 6%-et s ezen felül 5%-et, ezért határozza meg az egyházi adó maximumát is 100 frtban.

Rendkívül fontos és következményeiben nagy horderejű a belhivatalnokok fizetéséről szóló 7. §., mely a *belhivatalnokok fizetését* osztályba sorozás által rendezi s az osztályok alapjául a lélekszámot állapítja meg. Bár az egyházak és lelkészek osztályozása bizonyos keserű érzéssel tölt el, mert első lépés ez arra, hogy egyház és egyház, lelkész és lelkész közt különbséget téve, majd a fényesebb egyházaknak több jogokat biztosítva egyengesse útját a centralizálásnak, a minék végkifejlése az a jelenség, hogy a római pap pápájává lett a kath. világnak: de ha már ez a szerencsétlen osztályozás belejött zsinati törvénykönyveinkbe s innen átment a köztudatba, én elhallgatva aggodalmamat, elfogadom a létező állapotot, az osztályba sorozást, de teljes meggyőződéssel vallom, hogy *osztályozási alapul a lélekszámot felvenni igazságtalan és nagy veszélyekkel járó kísérlet*. Állításomat a következőkben indokolom:

Igazságtalannak tartom a lélekszám szerinti osztályozást, mert nem értek egyet a szatmári javaslat azon indokolásával, hogy a kisebb lélekszámmal arányban állana a belhivatalnokok munkája. Nézzünk csak szembe tüzetesebben ezzel az állítással. Mi a belhivatalnokok munkája? A lelkészé az ígéhirdetés, a rendkívüli istentiszteletek végzése; a lelkigondozás és az egyház anyagi ügyeinek vezetése. Már most kérdem: nem annyit kell-e predikálni a kisebb gyülekezetekben, mint a nagyobbakban, tehát az ezért eső fizetés nem egyenlő tartozik-e lenni! Megengedem, hogy keresztesítés, temetés több fordul elő a népesebb egyházakban, de többre is megy az ezekért járuló stóla; így az e pontnál észlelhető munka-különbözet ellenértékéül állítható a stóla-jövedelem-különbözet is. Aztán a lelkigondozás sem ró több terhet a népesebb egyházak pásztoraira, mert ha összemérünk két lelkészt, a kik egyenlő lelkiismeretességgel teljesítik lelki gondozói tisztüket, az, a ki kisebb gyülekezetben szolgál csak abban különbözik attól, a ki népesebb egyházat gondoz, hogy ő több időt fordíthatván egy hívére, gondozása mélyebbre ható lehet, mint amazé; sőt tapasztalatból is állítani merném, hogy népesen s rendszeren városi egyházak tagjai kevésbé háborgatják tanácskéréssel lelkészüket, mint azon kevésbé népes egyházak tagjai, a melyekben a helyzetnél fogva egészséges viszonyok közt minden ügyes-bajos dolgaikban lelkészüket keresik fel. Ezekből világos, hogy a népesebb gyülekezet gondozói tiszte nem nagyobb teher, mint a néptelenebbé. Ha meg a lelkész munkakörének utolsó ágát az anyagi ügyek vezetését tekintjük: itt már a nagyobb teher éppen a kisebb, mert rendszeren kevesebb értelmes elemmel bíró egyházak lelkészeire

esik, hol csak névleg van kúrator, de ezt a tisztet is a lelkész kénytelen betölteni; a népesebb gyülekezet lelkésze alig bír fogalommal arról, hogy mennyi vesződése van egy kisebb gyülekezet lelkészének csak az épületek reparálásával is. Ezek miatt elfogultság nélkül senki sem állíthatja, hogy a mint a szatmári javaslat indokolása mondja a kisebb lélekszámmal arányban volna a lelkész munkája. Egy egyház mindenütt ad egy lelkésznek munkát, csak akarjon dolgozni. A ki nem akar, az épp úgy nem tesz semmit népesebb, mint kevésbé népes egyházban!

De igazságtalan volna a gyülekezetek lélekszámára alapítani az osztályozást a tanítói állomások felbecsülésénél is. Mindenik tanítónak csak egy tanterme van, mindenik csak annyi gyermeket taníthat, a mennyit a törvény vagy a ministeri rendelet megenged. Ha talán a kántori teendő több a népesebb egyházakban, azért stólája is több van. A tanítók szempontjából tehát még kevésbé igazságos a lélekszám szerinti osztályozás.

De nemesak nem igazságos, de felette nagy veszélyekkel járó kísérlet is lehet. Megmondom, miért. A szatmári javaslat a városi belhivatalnokoknak nagyobb fizetést akar biztosítani. Ez ellen semmi kifogásom, városon a megélés többet emészt fel mint falun, De hát nem mindig a falusi gyülekezetek a kisebbek s így ha lélekszám szerint osztályoznánk az egyházakat, könnyen megeshetnék, hogy oly népes városokban, hol a lélekszámhoz képest mint pl. Egerben, Pécsen eleynésző kevesen vannak reformátusok, de a positiót fentartani egyházunknak igazán vitalis érdeke, megeshetnék mondom, hogy az ilyen helyeken megölné az adórendezés az egyházat, mert a 600 lélekkel sem bír s így IV. osztályba sorozott Eger, Pécs stb. nem kapna sovány 800 frtra lelkészt se, 400 frtra tanítót se, mert nem élne meg ennyi fizetésből. Ezért állítom én, hogy a lélekszám szerinti osztályozás nagy veszélyekkel is járó kísérlet.

Más alapot kell tehát felvennünk az egyházak osztályozására! Leghelyesebbnek látszanék előttem egyszerűen megállapítani a lelkészi fizetés minimumát lakáson, kerten és stólán kívül 1000 frtban, a tanítóét 500 frtban a városi lelkészeknek és tanítóknak ehez a viszonyok szerinti drágasági pótléket venni fel. Ha a fennálló helyzetből egy tabula rasa-t csinálhatnánk és egy országos közpénztár látna el az egyházak terheit, akkor minden aggály nélkül ez lenne komolyan megfontolt javaslatom. De e radikális reform nagy ugrás lenne s így sok zavart idézne fel. Indítványozom tehát, hogy a szatmári javaslat osztályozási alapjának elejtésével fogadjuk el a létező állapotot, az egyházaknak országszerte fennálló osztályozását úgy a mint van.

A javaslat a lelkészek részére öt izben ismétlődő 100 frt ötödéves korpótléket tervez s csak az ugyanazon egyházba eltöltött éveket veszi fel számítási alapul. Ez a helyhez kötöttség az egyházak érdekében helyes, mert ilyenformán eleje van véve a gyakori lelkészváltozásnak. De nincs meghatározva, hogy ha ezt a javaslatot zsinatunk törvényerőre emeli, miként számíttassanak be az addig eltöltött szolgálati évek az ötödéves korpótlék folyósításánál. Ezt rendezni kell s ezért javasolom átmeneti intézkedés gyanánt, hogy a törvény hatályba lépteig eltöltött szolgálati évek legfőlebb két korpótlékra adjanak igényt.

Nem tartom igazságosnak a szatmári javaslat azon tervét, hogy a tanítónők évi fizetésének minimumát 300 frtban állapítja meg, mikor a tanítóét 400 frtban. Kevesebbet dolgozik-e a tanítónő mint a tanító? Bizo-

nyára nem. Miért érdemelhetne hát kevesebb fizetést? Erre azt feleli a javaslat, hogy a nőtanítók rendszerint nem családfentartók. De ez alaptalan indokolás, mert akkor a nőtlen tanítókat és lelkészeket is kevesebb fizetésre kell felvenni. Aztán bizony sok esetben a nőtanító is tart fen családot, szüleit vagy testvéreit. Indítványozom tehát, hogy a tanítók és tanítónők mindenütt egyformán díjaztassanak.

Egyik leglényegesebb elvi álláspontja a javaslatnak az, hogy a fizetést kizárólag pénzben állapítja meg falun úgy mint városon s eltörli úgy a terményből befolyó jövedelmeket, mint a lelkészi és tanítói fizetések alapját sok helyt képező földjövédelmet; a javaslat szerint sem lelkésznek, sem tanítónak nem lesz többé földje, azokat az egyház fogja kezelni. Ez egyik leggyökeresebb újítás, a mire különösen is felhívom a t. értekezlet becses figyelmét. Azt jelenti ez a javaslat, hogy falu helyen sem lehetne többé gazdálkodnunk vagy ha már minden áron gazdálkodni akarnánk, bérbe kellene kivennünk saját egyházainktól a saját javadal-munkra szolgált földbirtokokat. Nem akarom a t. értekezlet becses figyelmét azzal fárasztani, hogy részletesebben fejtegessem a falun lakó lelkészek és tanítók helyzetét, mely egyenesen ráta a gazdálkodásra, nem akarom a türelmet azzal terhelni, hogy taglaljam azon áldásokat, melyek a nagyobb intelligenciával bíró lelkészek gazdálkodásának útmutató hatásából földművelő népünkre háramlanak, ezt megtették előttem már mások: csak rá akarok mutatni a falusi papnak helyzetére, ha a javaslat szerint eltöröltetnék a földdel fizetés, annyival inkább tennem kell ezt, mert a szatmári javaslat nem indokolja egy szóval sem, hogy miért tervezi a belhivatalnokoktól elvenni a földet. Ha e javaslat törvényynyé válnék, nem volna a világon szomorúbb fizetés, mint a készpénzre utalt falusi hivatalnoké. Abban az esetben nem lehetne tartani egy tehenet, mert nem volna sem legelő, sem takarmány, nem lehetne hízalni egy sertést, mert nem volna miből; nem lehetne tartani egy tyúkot, mert nem volna min. Tehát mindent, a mi egy házhoz szükséges, készpénzen kellene beszerezni, sok helyen még a zöldséget is. S hogy falun mily nehéz valamihez pénzért is jutni, ezt talán mi falun lakó hivatalnokok mindnyájan érezzük, hiszen köztudomású dolog, hogy falun azért tudunk 2—300 frt készpénzből megélni, mert földünk megtermi a kenyérnek valót és a házhoz tartozó egyéb szükségleteket. Ennélfogva nem tudom eléggé kérni a m. t. értekezletet, hogy egyéb fizetésnemek eltörlésével a földeket semmi áron se engedjük kiszakítani javadal-malmazásunkból.

Hogy a földjövédlem értékűl mit számítsunk fel: ez egyike a legkényesebb kérdéseknek. A bérletet venni alapul nem lehet, mert ez nagyon ingatag alap és igazságtalan is, mert a mely földért ma, miután kitűnő karban tartjuk, holdanként 10 frtot megadnak, lehet, hogy azokért 10 év múlva, mert a bérlő rosszul kezeli, félannyt se adnak, már pedig minden éven nem lehet a bérlet szerinti új felbecslést készítenünk. Bizonyára ilyen szempont lebegett az államkormány előtt is, midőn a tanítók fizetésének felszámításánál a földek kataszteri tiszta jövedelmét vette fel alapul. En a kat. jövédlem helyett, mint a tényeknek jobban megfelelőt, a kat. tiszta jövedelmek kétszeresét ajánlom. Indítványozom tehát, hogy a belhivatalnokok fizetését képező földek értékűl miudenütt a kat. tiszta jövédlem kétszerese állapíttassék meg.

Nagy veszedelmet rejt magában a 12. §., mely az olyan belhivatalnoki fizetéseket, melyek a tervezett adókules alapján kivetett egyházi adókból s az egyház egyéb jövedelmeiből mostani értéküket meg nem ütik s így államsegélyből pótlandók, e nagyobb javadalmasú állomásokat csak jelenlegi belhivatalnokaik működési idejére tartja fenn csonkítatlanul, de a következő új hivatalnok már leszállított jövedelmet fog élvezni. Így tehát pl. az én egyházamban, mely jelenleg III. osztályú, én még a tervezet szerint ezer forintot élveznék, de utódom — mert egyházunk államsegélyre szorul — már csak 800 frtot kapna s egyházam leszállna IV-ed osztályúvá. De hát hány ilyen lenne csak egyházmegyénkben is, mert bizony igen könnyen megszámlálhatnók azon egyházakat, melyek a belhivatalnokok fizetése végett államsegélyre nem szorulnak, ha a tervezett adókules, a melyet pedig jobban felesigázni nem szabad, megmarad. És mi lesz a helyzet? Rosszabb a mainál, a lelkészi fizetések leszállanak túlnyomó részben 800 forintra és ismét jogos lesz a panasz, hogy nincs theologus, nincs káplán, kevesbedni fognak a pásztorok, tehát következményszerűleg széledni fog a nyáj is. „Medicina peior morbo!”

Indítványozom tehát, hogy a jelenlegi és nem a lélekszám alapján készitendő osztályozás szerinti belhivatalnoki javadalmak a belhivatalnok változása esetén is, mindenütt érintetlenül maradjanak.

Az egyházfentartási alap létesítéséről szóló 13—16. §§-okat, mint a legüdvösebb célt szolgáló javaslatot, örömmel üdvözölhetjük.

Ezeknek előrebocsátása után indítványozom:

1. Általánosságban, a tárgyalás alapjául fogadja el a m. t. értekezlet az egyházi adózásról, a belhivatalnokok fizetésének rendezéséről s az egyházfentartási alapok létesítéséről szóló egyházkerületi értekezleti javaslatot, mint a mely nagy körültekintéssel, egész egyházi életünket áttekintő figyelemmel mutat rá egyházunk bajainak gyógyoszereire.

2. Kívánja azonban a következő pontok módosítását:

a) a 2. §. a) pontjának második kikezdésébe akként pótolassék, hogy a *vegyes házasságban élő egyháztagok is fizessenek személy-adó címen 50 krt.*

β) a 6. §. második b) pontja: az egyházi szükségletek fedezéséül felveendő „a belhivatalnokok használatában levő földeknek helyi átlagos haszonbéri jövedelme” — így módosíttassék: *a belhiv. haszn. levő földek kataszteri jövedelmének kétszerese.*

γ) A 7. §. a) pontjából töröltessék az osztályoknak lélekszám szerinti megállapítása, hanem e helyett az a) pont első kikezdése pótlékául szúrassék be: *„az egyházak osztályba sorozása kiigazítandó Jelentő ívek adatai szerint történik és e törvény hatályba lépéséig eltöltött szolgálati évek legfőlegbb két korpótlékra adnak igényt.”*

δ) Ugyanezen §. c) pontjából az osztályozás hagyassék ki és a tanítók fizetése 6—800 frtban állapíttassék meg, úgyszinte e §. d) pontjában a *tanítónók fizetése is.*

ε) Ugyanezen §. végén g) pont alatt vételessék fel: *„A hol a belhivatalnokok fizetését díjlevél szerint földbirtok is képezi, ott e földek továbbra is a belhivatalnokok kezelése alatt maradnak s az ily földbirtokok jövedelme értékéül a kataszteri jövedelem kétszerese számíttassék fel.”*

ζ) A 12. §-nak a belhivatalnoki jövedelmek leszállítását célzó második kikezdése és az első kikezdésnek erre utaló szavai töröltessenek.

3. Kérjük fel az egyházmegye útján az egyházkerületet, hogy miután a kongrua-rendezési törvényjavaslattal mely a jövő évben hihetőleg hatályba lép, az adózás kérdése s a belhivatalnokok fizetésének rendezése szerves összefüggésben van, — tegyen lépéseket az iránt, hogy egyedül e javaslat törvényerőre emelése érdekében már az 1899. év folyamán országos zsinat hívassék egybe.*

Indítványaimat a m. t. értekezlet nagybecsű partfogásába ajánlom.

Lic. Rács Kálmán.

A lelkészi fizetések kiegészítéséről szóló törvényjavaslat képviselőházi tárgyalása.

(Folytatás.)

Az április 18-diki vitát Csáky Albin gróf és Fabiny Teofil felszólalásai tették különösen érdekessé, mert hogy Sima Ferenc ismét előállott egy meglepetéssel s a szekularizációt követelte s hogy Polónyi Géza a szokott modorában először kijelenti, hogy maga sem hiszi azt az otromba vádat, mely szerint a protestáns egyházak e javaslattal meg akarták magukat fizetelni s aztán *ecclesia speculans*ról beszél: ezek már megszokott dolgok.

Az első szónok Sima Ferenc volt. Szerinte a kath. egyház állami szolgálatokért kapta mostani vagyonát, most már tegye rá az állam e vagyonra a kezét; támadja Tisza Kálmánt, mint a köpenyeg-forgatás mintaképét, dicséri Bethlen András és Zichy János grófok beszédét, a javaslatot pedig nem fogadja el.

Fabiny Teofil különösen az ág. ev. egyházban fölmerült aggodalmakat hozza föl. Az egyik aggodalom az volt, hogy e javaslat törvénynyé válta esetén nem szűnik-e meg a prot. egyházak eddigi büdzsetszerű segélye. E tekintetben kedvező fordulat állt be.

A másik aggodalom, mely őt is eltölti, az, hogy e javaslat a hívek egyházi túlterheltségén nem segít. E tekintetben Apponyi határozati javaslatát helyesebbnek tartja. (Mi is szükségesnek tartjuk, hogy az egyházi adó az állami adó bizonyos százalékában legyen megállapítva, de Apponyi gr. halasztási indítványát nem. Szerk.) Gyakorlati szempontból azonban nem fogadja el a nemzeti párt vezérének indítványát, mert ennek tényleges foganatosítása évek soráig húzódo adatgyűjtést venne igénybe.

Felhozták, hogy az a körülmény, mely szerint a kormány államellenes vétségek miatt elvonhatja a segélyt, sérti az autonómiát. Ebben van valami, noha az ő egyháza ez irányban mindent megtett s kanonikus vétségge nyilvánította a hasonló bűnöket; azonban mégis azt hiszi, hogy a felelős minisztert e jog gyakorlásától nem lehet elzárni.

Visszautasítja azt a vádat, mintha a protestáns egyházak ellenérték gyanánt kapták, vagy fogadták volna el e javaslatot; hisz az ág. ev. egyházban van egy bizottság, mely a hetvenes évek óta sürgeti a kérdéses viszonyok rendezését. Az is sértés a protest. egyházakra, hogy papjai a kapott pár száz forint segélyért teljesen a kormány karjaiba vetik magukat. Aki szereti az egyházat és a valláserkölesiséget, az ilyennel nem vádolhatja a nép természetes vezetőit.

* Ezen indítványokat az említett egyesület elfogadta.

Melst Oszkár a szászok felfogását képviselte beszédében. Szerinte a javaslat állami hivatalnokokká teszi a lelkészeket; nem is kérdezték meg előzetesen az érdekelt felekezeteket, holott azok viszonyai rendkívül eltérők; amellett szégyenletesen csekély fizetés-minimumot biztosít. A porosz papság létminimuma 1800 márka, mely 4800 márkáig emelkedhetik (*Wlassics* miniszter közbeszól: az fizetésrendezés és nem létminimum!) és mégis a porosz állam nem követel magának a törvényjavaslatban levő jogokhoz hasonlókat. Ezzel nálunk rendes bírāja elől vonják el az embereket vallásellenes vétség címén, Justizmordot és zsandárpolitikát esinálnak. A törvényjavaslatot nem fogadja el, hanem utasítatni kéri a kormányt, hogy a felekezetek előzetes megkérdezése után, azok különleges viszonyainak megfelelőleg terjeszsen be javaslatot a lelkészi fizetések rendezéséről.

Csáky Albin gróf a javaslatnak úgy kiindulási pontját, mint módozatait helyesli.

Az alapelv az, hogy az állam nem lehet közönbős a felekezetekkel szemben, sőt meleg érdeklődéssel kell őket kísérnie s hol anyagi erejük elégtelen, ott gyámolítani is azokat. Az u. n. amerikai rendszert az állam és egyházak viszonyában nálunk a történelmi fejlődés és az egyházak kulturális missziója miatt sem lehet elfogadni, de Amerikában sínes teljesen keresztül vive. Az ő felfogását nem cáfolják meg sem az 1848-iki törvények, melyek az uralkodó egyház rendszerét megszüntették, sem pedig az egyházpolitikai reformtörvények, melyek csak bizonyos éles ellentétek megszüntetését célozták.

Emlegetik a felekezetnélküliség törvényes engedélyezését, holott ez nem egyéb, mint a vallási és lelkiismereti szabadságnak törvénybe iktatása. Felekezetnélküliség és vallástalanság nem egy és ugyanaz, amint ezt élő példák igazolják. Különben az alapelv tekintetében a szónokok meggyeztek, de a kivétel módjait, feltételeit illetőleg nagyon eltérnek, holott a javaslat tekintetben is helyeselhető. Némelyek minden feltétel nélkül, ajándékképpen akarnák az állami segélyt az illető felekezetek rendelkezésére bocsátani s e nézet hívei közt első helyen gróf **Zichy** Jánost említi föl, eszerint ugyanesak radikális nézetet képvisel. Holott az állam az általa adott segélyeket mindenkor feltételhez kötötte s nem is lehet követelni, hogy legvitálisabb érdekeiről lemondjon.

Aztán áttér az ellenvetések és kifogások második osztályára, amelyek összefoglalva tulajdonképpen csak azt jelentik, hogy elvben elfogadják az illetők a feltételhez kötést, hanem e törvényjavaslatban levő feltételeket részint túlzottnak, részint súlyosaknak, részint bizonyos tekintetben még sértőknek is találják.

A miniszter egyszerűen azt köti ki a törvényjavaslatban, hogy az állam által segélyezett lelkész „állásához uem méltó súlyos vétséget ne kövessen el, vagy államellenes magatartást ne tanúsítson”. Már most ennek egyszerű felolvasása után kérdi, lehet-e ennél kevesebbet is követelni?

De azt mondják, nem ott fekszik a hiba, hanem abban az elbírálási módban, amely ezen vétségekkel szemben a törvényjavaslatban kontempláltatik.

Azt hallotta itt, a miniszter önkényére bizatik, hogy fog-e az illető segélyt kapni; ő épen az ellenkezőjét látja ezen egész törvényjavaslatban, hogy tudniillik a miniszter a lehető leglelkiismeretesebben kiküszöbölte az önkénynek még a lehetőségét is. Hiszen büntetőbírói ítéletre van szükség, vagy pedig hogy

fegyelmi uton tárgyalassék a dolog, s ha eltérés van, a miniszter és a felekezeti hatóságok felfogása között, a közigazgatási bíróság fog dönteni.

Egyetlenegy eset van csupán kontemplálva ezen törvényjavaslatban, amelyben a miniszter önmaga fog határozni az iránt, hogy ezen szubvenció folyóvá tételé lehet-e, vagy nem. Ez az eset az, mikor a miniszternek egyenes felhívására az illető felekezeti hatóságok a fegyelmi eljárást meg nem indítják, az ügyet fegyelmi leg el nem intézik.

Több ízben említettett, hogy rendkívüli aránytalanság van a dotációban, amelyet ez a törvényjavaslat az egyes felekezeteknek ad. Nagyon sajnós, de ez csakugyan úgy van, csak hogy alig lehet rajta segíteni, mert a felekezetek különleges helyzetéből ered. **Sághy** Gyula azért, mert a katolikusok állítólag kimaradtak, a felekezetek stigmatizálásáról beszél. Ez akkor volna igaz, ha a felekezeteket az állami megbízhatóság szempontjából kategóriákba osztanák. A javaslatot elfogadja.

Polónyi Géza azon kezdte, hogy a javaslatot a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadja. Hogy sérti-e ez a javaslat az autonómiát, azt senki jobban nem jellemezte **Csáky** grófnál. **Csáky** szerint amely felekezet kevesebbet kap, arra kevesebb is lesz az állami befolyás, már pedig ez ellenkezik az 1848. 20. törvény-cikkel, a felekezetek egyenlőségével és viszonyosságával. — Felpanaszolja, hogy az eddigi felszólalók, az egy **Apponyi** kivételével, nem mint képviselők, hanem mint felekezetek tagjai beszéltek s különösen kiemeli e szempontból **Tisza** Kálmánt. De ő mindenkit ért, csak **Fabinyt** nem, ki annyi aggodalmat hangoztat a javaslat ellen s végül mégis elfogadja. Ezt egy izléstelen adomából magyarázza, mely a szokottnál hígabb lére eresztése annak a régi rossz élenek, hogy miről lehet megismerni a reformátust, lutheránust és katolikusot s aminőből később **Marjay** Péter is szolgált egy felesleges adaggal. A 9. §-t nemcsak az egyházak autonómiája, de a jogállam szempontjából sem tudná megszavazni. Ő sem állítja, hogy a protestáns egyházakat az egyházpolitikai törvényekkel szemben tanúsított maguktartásáért akarnák e javaslattal megjutalmazni (Nő szép jutalom is volna, ha mindaz áll, amit **Polónyi** és társai ellene felhoznak. Szerk.), de annyi bizonyos, hogy a kettő közt szoros összefüggés van s később még azt is mondta, hogy: „Ha a javaslatnak helyes címet akarna adni, akkor azt *ecclesia specularis*, vagy az *igérvények javaslatának kellene elnevezni*.” Beszél aztán arról, hogy a lelkészeket az anyakönyvvezetéstől proskribálták s mégis azt hangoztatják, hogy a vallás-erkölesség az állam alapja; aztán felvilágosításokat ad a felekezetnélküliség fogalmának magyarázatára. Majd rámutat a javaslat szomorú gyakorlat következményeire s a tiszántúli ev. ref. egyházkerületi értekezlet adó-reformjavaslatának dr. **Bartha** Béla által készített indokolását abban a kétes szerencsében részesíti, hogy a valóságnak különben teljesen megfelelő helyeit szofizmáinak igazolására idézi. Szerinte ennek a javaslatnak csak az lesz a következménye, hogy a protestáns felekezetből seregestől fognak kitódulni a hívők. Az 1848. 20. t.-cikk végrehajtandó. Magyarországon a felekezeti béke addig nem fog helyreállani, míg az egyházi vagyon kérdése nem lesz elintézve. Ennek a kérdésnek szemébe kell nézni. Kijelenti, hogy az 1848. XX. t.-c. szellemében oldassék meg a kérdés. A katolikus papi vagyon, természetesen, világosan megállapítandó. Az, ami oktatási célokra adatott, fordítassék az állami oktatás céljaira. Ez uton elérhető a béke a felekezetek

között. (Mint későbbi beszédeből kiderül, *Polónyi* célja tulajdonképpen az ultramontánoké: a katolikus birulásban levő vagyont elvonni az államkormány kezelése alól az autonomia örve alatt. Szerk.) Kérdi, hogy igaz-e, hogy a törvény csak ideiglenes?

Wlassics Gyula: Minden törvény ideiglenes.

Polónyi Géza: Teljesen helyes az a válasz, de ez a válasz szól *Tisza* Kálmánnak is, ki azt mondta, hogy ez a törvény állandó jellegű. Szóló mint katolikus, tiltakozik a javaslat 1. §-ában letett ígélet ellen, mert nem támogathatja azt a politikát, mely a püspököknek megengedné, hogy 100.000 forintos jövedelmük mellett szükkölködni hagyják az alsóbb papságot.

Végül foglalkozik a javaslat 9. §-ával, mely szerint a zsidókkal szemben nem is alkalmazható, mert azoknak nincs fegyelmi hatóságuk.

Mezei Mór: Van!

Polónyi Géza: Kicsoda? Talán *Schweiger* úr? Volt egy kongresszusa, melynek határozatait az országgyűlés soha jóvá nem hagyta. A 9. §. megteszi majd, hogy a közigazgatási bíróság fogja szuperrevidálni a büntető bírósági ítéleteket, ami pedig nem hivatása a bíróságnak. Kivánja és követeli szóló is, hogy különösen a protestáns lelkészek égető nyomorán segítsenek. de egyszersmind az 1848. XX. törvényeit teljesen, tehát 3. §-a is végrehajtsák. Ezért a javaslatot nem fogadja el, hanem a következő határozati javaslatot nyújtja be:

A t. képviselőház utasítja a kormányt, hogy a tárgyalás alatt levő javaslatban felsorolt lelkészek javadalmazásának kiegészítésére égetően sürgőssé vált s a pénzügyi bizottság jelentése szerint 832.291 frtnyi összegben fedezendő államsegélyt az 1899. évi költségvetési előirányzatba vegye fel és fedezete iránt javaslatot terjesszen a képviselőház elé. Ezzel kapcsolatosan határozza el a képviselőház, hogy a törvényjavaslatot magát azzal az utasítással adja vissza a kormánynak, hogy az az 1848. XX. t.-c. rendelkezéseinek, így különösen a hivatkozott törvény 2. és 3. §§-nak, mint a törvény rendelkezéseinek megfelelő javaslatot terjesszen a képviselőház elé.

Az *április 19-iki vita* címén nagyon magas színvonalon állott *Györy* Elek beszéde és *Wlassics* miniszter válasza folytán.

Györy Elek mindenekelőtt konstatálja, hogy az eddigi szónokok közül csak *Tisza* Kálmán és *Csáky* Albin gróf helyeselték s fogadták el a javaslatot úgy, amint van. *Polónyinak* azt a kijelentését szállítja aztán le valódi értékére, mely szerint a tárgyalás során *Apponyin* és *Polónyin* kívül mindenki felekezeti szempontból beszélt. Az állam rászorúl az egyházak vallás-erkölcsi támogatására, viszont az egyházak az állam anyagi segélyére. Ha már most ennek megállapításánál a népképviselők tekintetbe veszik és fejtegetik is azon egyház különleges viszonyait, melyben élnek s melyet alaposabban ismernek: ezzel csak az ügynek tesznek szolgálatot. Hiszen *Polónyi* is végül, mint katolikus beszélt s aztán egy izetlen adomával felekezeti türelmetlenségbe is esett, megsértvén az ág. ev. egyházat. Cáfolja aztán *Tisza* Kálmánt. E javaslat az 1848. 20. t.-cikk sem első, sem második szakaszának nem megvalósítása, aránytalanságokat és igazságtalanságokat létesít a felekezetek közt. Az 1848. 20. t.-cikk 3. §-a, ellentétben *Tisza* Kálmán felfogásával, végrehajtható, mert abban nincs szekularizáció, nincs a lelkészeknek állami hivatalnokokká tétele; nem kell azért az egyházi vagyont elvenni, hanem megfelelő segélyt nyújtani azoknak a felekezeteknek, melyek anyagi ereje elégtelen.

Azt mondják, hogy az 1848. 20. t.-cikk 3. §-ának megvalósítását nem bírja az államkincstár. Annyi évtized óta előteremthették volna a megfelelő alapot. Azon milliókból is kikerülne, melyeket pólai forgótornyokra, meg aztán a kiegyezés révén Ausztriának oda-dobunk.

Az 1848-iki törvények helyes magyarázata mellett csak oly javaslatot lehetett volna beterjeszteni, melyre nézve az egyházakat meghallgatták. De ezt a kormányok folyton elmulasztották, hanem a költségvetésbe felvett dotációval a nagyobb pártszolgálatot teljesítő egyházakat jutalmazták. Az ág. evangélikusok 40 ezer forint segélyből a szászok 16 ezer forintot kapnak.

A törvényjavaslat végcélját, a gyöngye egyházak támogatását helyesli, de a javaslat ellen számos kifogása van. Az 1848. 20. t.-cikk 3. §-át e javaslat köpönyege alatt akarják kijátszani; bünteti azon egyházakat, melyek roskadásig terhelték magukat lelkészeik fizetésének rendezése érdekében. Pedig a törvényjavaslatba is helyes módot lehetne ennek orvoslására beigtatni: pl. *meg kellene állapítani, hogy az egyházi adózás legfeljebb 10, vagy 20%-át érheti el az állami gyökadónak; az ezen felül teljesített egyházi adóból eredő jövedelem az államsegély szempontjából nem létezőnek tekintetnek.* Kifogásolja, hogy ezt az elasztikus szót: „államellenes”, teszik a javaslatba; követni kellett volna az ág. ev. egyházi törvényt, mely a magyar haza és nemzet s egyes felekezetek elleni izgatást minősíti kánoni vétségnek. Az autonómiát tényleg korlátozza a javaslat s a miniszteri önkénynek tág tér nyílik, éppen azért némi módosítással az *Apponyi* határozati javaslatához esatlakozik.

Wlassics Gyula felszólalásában azokat a szónokokat cáfolja, kik a javaslat ellen kifogásokat tettek. Nem fogadhatja el a *Zichy* János gróf tanácsát, hogy a kormánynak a segély szétosztásába semmi befolyása ne legyen, mert ez képtelenség s a magyar állam-raison elleni bűn volna.

Az autonómiák legnagyobb figyelembevételére van e törvényjavaslatban lefektetve. Igazat ad gróf *Csáky* Albinnak, hogy messzebb már ezen a téren nem is mehetünk. Feltételeket ki kell kötni az államnak akkor, midőn bizonyos, nem mondja kedvezményeket, de javadalmakat ad felekezeteknek. A kormány intézkedése teljesen bírói védelem alatt áll, és mikor már sokan attól félnek, és némi joggal (no ennek a félelemnek a jogosultságát mi még nem látjuk. Szerk.), hogy a garanciák sokasága súlyosodik ezen törvényjavaslatra, akkor ennél tovább nem mehet, sőt kijelenti, hogy a törvényjavaslatban biztosított felügyeleti és ellenőrzési kormányzati hálaskört oly kardinalis pontjának tekinti, hogy ha az kimaradna, ő a politikai felelősséget nem vállalná el érte. Azt a tanácsot sem tagadhatja el, hogy külön javaslatot nyújtson be az egyes felekezetekre vonatkozólag. *Apponyi* halározati javaslatát teljesen objektívnek tartja, és örömmel konstatálja a gróf és közöttte több tekintetben fenálló teljes egyetértést; de nem tartja jogosúlnak azt a kritikát, mely szerint e javaslat semmiféle elvi alapon nem nyugszik; azt mondhatja *Apponyi*, hogy a törvényjavaslat alapelveivel nem ért egyet, de a fentebbi vád igaztalan. Első kiindulási pont az, hogy az állam és egyház ne választassanak el egymástól mereven, hanem az állam gyámolítsa az egyházakat, a második léncszem, hogy e gyámolítás nem akar fizetésrendezés lenni, hanem a létminimum biztosítása s a harmadik, hogy ezt minden bevett vallásfelekezet részére biztosítani kell.

Aztán így folytatja:

Papiron igen könnyű, a két kérdés egyenletesnek látszó megoldása, de a gyakorlatban egyáltalán nem lehet. Ez függ a különböző hitfelekezetek híveinek teljesítési képességétől és akármiféle adókulesot méltóztatik in idea megállapítani, az lehet idealiter arányosság, de nem lesz az életben reális valódi arányosság!

Mi azt a leghatározottabban kijelentettük, hogy ezen javaslatban nem arról van szó, hogy a bevett vallásfelekezeteknek az állam iránt támasztható összes vagyoni igényeit akarja végleg kielégíteni. Ez a törvényjavaslat nem akar a bevett vallásfelekezetek végkielégítése lenni. Az állam a törvényjavaslattal nem áll oda a felekezetek közé és nem azt mondja, hogy juttatok végleszámolásul mindenkinek összeget, amennyi egyházi és iskolai szükségleteikre kell. Erről itt nincs szó. Itt az állam a lelkeszi megélhetés minimumának alapjáról indul ki, ezt kívánja rendezni minden bevett vallásfelekezetnél. Az egyáltalában nincs kizárva, hogy az állam továbbra is egyházi és iskolai szükségleteik fedezésében segítse a vallásfelekezeteket. Itt ezen vallásfelekezeteknél aztán tekintetbe vehető esetleg az aránytalanság, mely a létminimum állami rendezésénél kikerülhetlen és a mely aránytalan is és a mely ellen a képviselő ur leginkább küzd.

A kisebb képesítéssel bíró lelkesektől a segínyt nem lehet megtagadni, mert akkor éppen a legszegényebbek taszítottának nyomorba, akiknek pedig még hasznát lehet venni az állami konszolidáció munkájában. *Bethlen* András grófnak azt válaszolja, hogy csak nem hiszi, hogy a közigazgatási bíróság is államellenes vétségnek fogja minősíteni, ha valaki nem köszön a szógalónak? Gróf *Zichy* Járossal szemben megjegyzi, hogy a kormány — tulkapások elen intézményes biztosítékok vannak javaslatban, melyeknek az ország és érdekelt felekezetek különösen akkor vehetik nagy hasznát, ha a néppárt kerülne kormányra, amely csapástól Isten meg fogja őrizni a hazát, — de ha megtörténik is, akkor sem tehetik kortestanyákká a paplakokat, mint eddig sok helyen. (*Rakovszky* néppárti képviselő közbekiált: „Ez már egy kicsit mégis erős szemtelenség”, az elnök rendreutasítja, *Wlassics* pedig méltósággal utasítja vissza a néppárti parlamenti modor e legujabb hajtását s *Rakovszky* később bocsánatot kért a háztól.) *Sághynak* alaposan megmagyarázza, hogy vannak államellenes vétségek, melyeket a büntető törvény rendelkezései alá venni nem lehet, de melyek fegyelmi eljárás és megtorlás alapját képezhetik.

Werner Gyula a szászok ellen és a javaslat mellett szólal föl *Meltsl* Oszkár pedig személyes kérdésben; *Szentiványi* Árpád rövid beszédében fevesen támadja a kormányt és elfogadja *Apponyi* Albert gróf határozati javaslatát.

Ápr. 20-iki vita: *Mezei* Mór kijelenti, hogy elhatározására semmiféle felekezeti befolyást nem enged érvényesülni, hanem őt tisztán az vezető, mit kíván a magyar állam érdeke. Polemizál *Sághyval*, aki a zsidó felekezetet a magyar állammal szemben közönyös felekezetek közé számította. Ezt megcáfolja a zsidó felekezet magyarosodása és a magyar közművelődésben és társadalomban való szereplése. Van az országban számos vidék, ahol a magyar kulturális fejlődés egyik nem megvetendő tényezője a zsidóság. Valamikor a zsidóság szintén törekedett felekezeti középiskolákra, de most már nem látja annak szükségét. Am ebből ne kovácsoljanak argumentumot a zsidóság ellen, mintha felekezeti szem-

pontból nem teljesítene oly kötelességet, mint a többi. Az sem áll, hogy a felekezeti iskolákból a zsidó tanulók kiszorítják az illető felekezetek gyermekeit, mert a zsidókat csak akkor veszik föl, ha a föntartó felekezet gyermekei már elvannak helyezve. Tiszának ama szavaival, melyeket beszéde végén mondott egyetért ebben a sorrendben: első a haza, második a felekezet. *Tisza beszéde más részével azonban nem ért egyet, nem különösen az 1848. XX. törvénycikkre vonatkozólag, mert neki kell ez a törvény a harmadik szakasszal együtt, mert e szakasz a törvény gerince.*

Polónyi Géza: Tessék elfogadni a határozati javaslatomat.

Mezei Mór: A jelen törvényjavaslat ez 1848: XX. törvénycikket nem helyezi hatályon kívül s így azt nincs oka el nem fogadni. Érti azt is, hogy a kormány, melynek a lehetőséggel és következményekkel kell számolnia, nem vállalkozik az 1848: XX. törvénycikk 3-dik szakaszának végrehajtására. De nem érti az ellenzék magatartását, amelynek padjain csak *Polónyi* foglalt határozottan állást a harmadik szakasz mellett. De azért a *Polónyi* határozati javaslatát, ahogy ő azt megalkotta, nem fogadja el, mert az igazi bim-bam. Kijelenti, hogy a törvényjavaslatot elfogadja, bár nem mint véglegest, de hozzá teszi, hogy szerencsének tartja, hogy a végleges megoldás nem most van, mikor a felekezetek kíváltságait akarják szaporítani.

Molnár János lovagiatlannak tartja, hogy *Werner* Gyula ama gyanúsítás után, melyben az ő magánéletét a liberális lapok illeték, az ő és a nemzeti párt szerelmi viszonyáról beszélt. Ez a hasonlat talán célzás...

Werner Gyula: Eszem ágában sem volt.

Molnár János: Elhiszem, de a külső közvélemény félreértheti az ilyen hasonlatot. Kijelenti, hogy az ő magánélete és becsülete tiszta és oly szilárdan emelkedik, mint a szirt a tengerből. Áttérve a túloldal vadjaira, kijelenti, hogy a néppárt a nemzetiségek barátja, de nem az agitátoroké. A néppárt is óhajtja, hogy a nemzetiségek megmagyarosodjanak, azaz magyarul tudók legyenek. A különbség az, hogy a néppárt nem erőszakkal, hanem szeliden és barátsággal magyarosít. Az egységes magyar állameszmét megtámadni, elhomályosítani a néppárt sohasem hagyja. Az tény, hogy a nemzetiségi törvényt nem hajtották végre. Hát miért nem hajtották végre?

Főlkialtás: Hát a szekularizáció törvényét miért nem hajtták végre?

Molnár János: Revideálják hát a törvényt. Hiszen a kultuszminiszter hirdette, hogy minden törvény ideiglenes, a mit majd föl fognak használni, mikor ismét szóba hozzák az egyházpolitikai törvények revízióját. A jelen törvényjavaslat szerinte annak a tendenciának a szüleménye, mely a modern államból rendőrállamot akar csinálni. Alkalmas minden autonómia lenyűgözésére. A 9-ik szakasz a lelkeszek számára csupa hurok. Ki biztosítja az ellenzékét arról, hogy a közigazgatási bíróság, a melyhez való fölebbezésre annyit hivatkoznak, független lesz? Csáky amaz állítása, hogy nem áll, mintha vallástalanok lennének a felekezetnélküliek, mert van köztük vallásos ember is, csak oly bizonyítás, mint azé a tudósé, aki azt mondta, hogy közhiedelem szerint a magyar ember sajátossága a bajusz, holott ez nem áll, mert látott ő már bajuszos magyar nőket is. A törvényjavaslatot általánosságban sem fogadja el.

Werner Gyula: Tisztelt képviselőház! Méltóztassék megengedni, hogy *Molnár* János tisztelt képviselő úr

beszédére személyes kérdésben egyetlenegy kijelentést tegyek. A tisztelt képviselő úr megnyugtatóra leghatározottabban kijelentem, hogy tegnapi beszédemben az ő magánéletére a legtávolabbról sem kívántam célozni, mert én elmondandóimat parlamenti formában szoktam elmondani és az, hogy politikai beszédemben én bárkinek privát életére, egyéni dolgaira célzásokat engedjenek meg magamnak, nemcsak a parlamenti formáknak, hanem a Ház iránt való köteles tiszteletnek a megsértése volna.

(Vége köv.)

B. B.

Könyvismertetés.

Hadrián császár. A görög-római világ Hadrián korabeli rajza.

(Vége.)

És miután végigolvastuk e pompás könyvet s a látottak és tapasztaltakból képzelünk, mint egy utóérhetlen világkiállítást rajzol, melynek fenséges csarnokaiban szellemünk csak úgy dőzsöl a hullámzó gyönyörben: ülünk le nyugodtan s készítsük el a zárszámadást s állapítsuk meg az erkölcsi mérleget. Mert ez a valódi és maradandó tartalom, intézményekben, művekben és egyéneknél.

Előre is kimondhatjuk, hogy a mérleg esődot mutat.

Az a végtelen birodalom, mely csupa szín, csupa fény, csupa tökéletesség kívülről, — a felozlás magvát rejti magában.

„Mégmértél, hiányosnak találtattál, ki fogsz vágatni.“

Törvényei, tudománya, bölcselete, művészete, egész kulturája, vallása: festett koporsó!

Az emberi jog, igazság, szabadság nagy és éltető elveit nem találjuk sehol. Minden élettevékenység a Caesar körül forog. Legelső emberei is elmondhatják:

„Ő az erő, tudás, gyönyör egésze,
Mienk csak az árny, melyet ránk vetett.“

S ha ez az egész, valódi egész volna! De minő agyaglábon járó arany-fej ez a Hadrián maga is!...

Az erkölcsi tanúság megérdemel egy kevés körültekintést, igazolást.

Minden élettevékenység célja: testi, érzéki gyönyör. Ennek a megszerzésére, ennek a biztosítására van minden intézmény.

Az általános béke védő művei: katonaság, határvárak, utak, bíróságok — örködnék a nyugodt élvezet felett. De nem mindenki számára örködnék. A lakosság harmadrésze: rabszolga. Minden védőműveken kívül helyezve. Egyesekben feltámad az emberies érzés, felszabadítják rabszolgáikat, sőt még divatba is jó a felszabadítás, úgy, hogy törvénnyel kellett útját állani. És útját állják törvénnyel.

„Rómának nagy világpolgári irányja az ókori történelem igazi magasztos befejezésének volna mondható, ha valósággal emberies lett volna és a polgári jogot az emberi joggal egyesítette volna. De ezt csak az elméletben fejtegették a stoikusok, Seneca, Epictetus és Marcus Aurelius. A polgári társadalom és az állam egész berendezése állandóan a rabszolgaságon nyugodott, az ókor legerkölestelenebb s legvégzetesebb intézményén s még az iparnak az a magasztalt virágzása is az Antoniusok korában, lényegileg a rabszolgák műve volt. A rabszolgaság volt az uralkodó osztály függetlenségének egyedüli alapja.“

A nyers erő volt tehát a fundamentom és igazán szégyelni való, hogy a szellemi erő is a nyers erő szolgálatába szegődött. Szolgai meghunyászkodás, csúszómászó hízélgés jellegzé a tudomány és művészet minden ágát. A szónoklat anyagi érdekek kerítőjévé, a bölcsészettől szájkodó bohóc-mesterséggé aljasult. Kórusban zengték, hitvány kenyérért, üres sallangért, rangfokozatokért, az uralkodó planéta dicsőségért, — hogy aztán éppen olyan kórusban gyalazzák, ha lehanyatlott. Az erkölcsi erő mustármagja csak egy elnyomott, megvetett szektánál kezd csírázni. A keresztényiség ez, mely a sziklás völgy rejtett hasadékaiból kezd már égbetörő fenyőszálként emelkedni. Az emberi igaz méltóságnak egyedüli alapja és jellege: az erkölcsi szabadság és függetlenség, Hadrián idejében és birodalmában éppolyan ismeretlen volt általában, hogy annak legcsekélyebb nyilvánulása is vérbe fojtott azonnal.

Legtanulságosabb a császár jelleme. Külsőleg tökéletes és tiszteletreméltó. Belsőleg hitvány és sánalatráméltó.

Célja: uralkodni, teremteni, alakítani mindent saját képére és hasonlatosságára. Testi, érzéki állapot egészben és teljesen. Családi élete sivar cívakodás. Azen kor undok bűne: a férfi-szerető Hadriánnál is megvan. Kiválaszt magának egy szép ifjat, Antinousz nevűt, vele jár, kél, nyilvánosan fajtalanokodik, feleségét elhanyagolja s egész botrányosan viselkedik, de szólni nem mernek neki, nem akad egy Keresztelő János, ki szemébe mondja aljas bűnét. Felesége nyiltan vádolja ugyan, hogy szándékosan fosztja őt meg születendő gyermekétől, a birodalmat leendő császártól, de Hadrián az ilyen nyelveskedésre nem sokat ad, szép szeretőjét folyvást maga mellett tartja, nagy ünnepélyeken mellette ül dísz-ölözetben s midőn Egyiptomban utazások alkalmával, a Niluson hajókázva, hogyan, hogyan nem? a Nilusba merül, odavész: a császár vígasztalhatatlan s bánatát enyhítendő, mindenféle Antinous-szobrokat emeltet, sőt egyenesen istenné teszi Antinous-át, templomokat épített tiszteletére s tiburi villája is tele van ily szobrokkal. Nyomorult hízélgő szónokok, bölcsészkedők dicsőítő himnuszokkal árasztják el a birodalmat s mindennütt Antinousról szól az ének. A császárné pedig unalmas meddőségén kesereg és úton-útfélen piszkolja az urát!

Minő nyomorult eszeveszettség az ilyen!

Meg is találja megérdemelt jutalmát a világ ura. Az a pompás acél-izmu test, melyet a jó Isten természetes tiszta öröme élvezetere késő vénységig képessé formált, a természetellenes életmód folytán időelőtt megfásult, unottá lett s kínzó teherként nyomakodott a lélekre is.

A császár megismeri a vallásos mystériumok mindenféle alakzatát; jósként, papként szerepel, aztán istenné téteti magát s nem veszi komolyan egyiket sem. Ő játszik minden dologgal, minden eszménnyel, míg kifárad s visszatekintve leélt idejére, nem talál megnyugtató pontot.

„Oly borzasztók voltak végnapjai ennek az egykor életvidám világ-vándorúnak, az új olympusi Zeusnek, a népek áldás osztogatójának és üdvöztetőjének, a ki a földet a Szép remekeivel diszította, hogy a haldokló Hadrián minden földi nagyság semmisségének egyik legmeggrázóbb példája marad mindenha.“

Hát bizony, nincs nyomorultabb teremtés, mint az erkölcsi alap-elv nélküli gazdag ember!

Minő magasan áll Hadrián felett egy rongyos keresztényen martyr!! . . .

A görög-római világ Hadrián-korabeli rajza, a világtörténelem egy döntő ítélete amaz örökigazság mellett, hogy az ember *értelmi ereje*, bármily magas és sokoldalú kiművelése mellett is, nemes kép az élet feladatát megoldani, sem az egyénnél sem a társadalomban. Az *alap mindig az erkölcsi erő és ez a legmagasabb erőtől, Istentől árad szét s vele összeköttetésben maradván lehet csak hatékony és gyümölcsöző.*

Hadrián megkísérelt minden lehetőt és ama társadalom egyénei az emberi boldogság különböző eszközeit munkába vették, kifejtették minden téren. A legmagasabb bölcsészet is, egyik oldalon érzi gyönyörökbe, epicurizmusba, másik oldalon zsibbadt lemondásba, stoicizmusba vergődött.

„Valaki hallja tőlem e beszédeket s azokat megtartja, hasonlítom a bölcs emberhez, ki az ő házáat építi közziklára stb. stb.“

Andrássy Kálmán.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Apró hírek.** *A f.-szabolcsi egyházmegyének* f. hó 19—20-án tartott gyűlése az esperesi jelentés és a lelkészegyesület indítványa értelmében felkéri most tartandó kerületi gyűlésünket, hogy az egyházi adózás rendezése végett minél előbb rendkívüli zsinat tartása érdekében tegye meg a szükséges lépéseket. — *A h.-m.-vásárhelyi* ev. reform. főgymnasium az 1848-diki törvények ápr. 11-én történt szentesítésének 50 éves fordulóját e hó 20-án ünnepelte meg, mely alkalommal az ének és zenekarok szereplése és két tanuló szavalása mellett Sulez Endre tanár szép, emelkedett szellemű s tartalmas ünnepi beszédében a haza s alkotmányos törvényei és a király iránti hűségre lelkesítette a tanuló ifjúságot. — *Mindszenti Imre* sajó-kazai lelkész egyházi beszédeinek (Krisztus minden mindenkben) II. kötete megjelent s nevezett lelkész úr előfizetőket még mindig szívesen fogad.

— **Vizsgálati rend, a debreceni ev. ref. főgymnasiumban** az 1897/8. iskolai év végén: Május 6—7. a VIII. osztály magánvizsgálata. Május 9. a VIII. osztály osztályvizsgálata. Május 10—14. írásbeli érettségi vizsgálat. Junius 12. d. e. 10 ó. francia nyelvi vizsgálat, 11 és 1/2 órákor szabadkézi rajzvizsgálat; d. u. 3 órákor gyorsírászi, 4 ó. tornavizsgálat. Junius 13-án VII. osztály vizsgálata az oratoriumban. I. oszt. vizsgálata a physikai tanteremben, d. e. az A) szakaszé, d. u. a B) szakaszé. Junius 14-én a VI. oszt. és II. oszt. A) és B) szakaszának vizsgálata ugyanott és ugyanazon rendben, mint a VII. és I. oszt. Junius 15-én az V. oszt. és III. oszt. A) és B) szakaszának vizsgálata, mint az előbbie. Junius 16-án a IV. A) oszt. vizsgálata az oratoriumban, a IV. B) osztályé a physikai tanteremben. Junius 17—18., 20—21-én magánvizsgálatok. 17—18-án az I. és II. osztályé, 20—21-én a III—VII. osztályé. A magánvizsgálatok írásbeliek és szóbeliek. Junius 22—28. Szóbeli érettségi vizsgálatok. A vizsgálatok általában d. e. 8 órákor, d. u. 3 órákor kezdődnek. Az igazgatóság.

— **Adományok a létesítendő bölcsészeti fakultás részére.** A dunamelléki egyházkerületből a külső-somogyi egyházmegye esperese: *Boesor Lajos*, tengődi lelkész kiváló jelét adta bölcsészeti fakultásunk iránt érzett

forró szeretetének. Nevezetesen 648 frt 15 krt gyűjtött a nevezett célra egyházmegyéjében. Ebből az összegből 450 frtot a kellő formák közt kiállított s kellően garantizott 5 db. alapítólevél képez, 198 frt 15 kr. pedig készpénz. Ugy az alapítóleveleket, mint a készpénzt az időközi kamatokkal együtt a püspöki hivatal útján be is küldte a főiskolai pénztárba. Ugyanő a kolozsvári theol. fakultás részére is eszközölt gyűjtést, melynek eredménye, az egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyve szerint, 34 frt 77 kr. volt. Hálás elismerés illeti az önzetlen ügybuzgóságú esperes úr törekvését, ki lelkes fáradozásával ily szép követendő példát mutatott — a mások lankadni kezdő buzgóságának. — Ujabban ismét a következő befizetések történtek: Lengyel Imre 1000 forintos alapítványának 2-ik és utolsó részletét, 500 frtot; özv. Pápay Imréné Lengyel Ida 100 forintos alapítványa utolsó részletét, 50 frtot; Kulin Imre zilahi kir. törvényszéki bíró befizette atyjának, bold. emlékü Kulin Imre ny. kir. törvényszéki elnök s egyházmegyei gondnok 50 forintos alapítványának hátralevő részét, 20 frtot.

— **Teljes egyháztörténet.** Több felől vett tudakozódásra felvilágosítással szolgálunk, ugyanis *Balogh Ferenc* debreceni kollegiumi hittanár munkája teljesen megjelent, címe *„Keresztény Egyháztörténelem“* az egyház alapításától jelenkorig. 8-r. 649 lap, ára 4 frt 40 kr. Pótfüzet *„Dogma-történelmi mozzanatok a 18. és 19. században“* ára 70 kr. Megrendelhető Debrecenben *Telegdi K. Lajos* könyvárusnál.

— **A királyi tiz szobor** közül négyet, u. m. *Bocskay, Bethlen, Zrínyi* és *Pálffy* szobrát a miniszterelnökség az *Andrássy-úti* körönd négy kertjében akarja elhelyeztetni. A főváros főmérnöke aztán kísérte, hogy itt a szobrok — nem érvényesülhetnének kellőleg, hanem a *Zrínyi*-szobrot helyezték az alagút fölötti teraszra, a többit pedig — a Zugligetbe helyezték ki, bizonyára a jobb „érvényesülés“ szempontjából. Nem jobb volna szegény *Bethlent* és *Bocskayt* egyenesen Újpestre, vagy legalább is Kőbányára kihelyezni? Ej, ej, tekintetes főmérnöki hivatal! Megelégszünk mi az *Andrássy-úttal*, meg a csekélyebb „érvényesüléssel“ is, de nem vagyunk hajlandók tűrni, hogy a király nagy-lelkű ajándéka, két kiváló protestáns hős alakja, Budakeszre legyen kihelyezve, — inkább ne is legyen a fővárosban szobruk!

— **Új könyvek.** Megjelentek s Lapunk szerkesztőségének is beküldettek: *„A pesti református egyház 101 éves története.“* Irta *Farkas József*, a budapesti ref. theol. akadémia tanára s a ref. egyháztanács jegyzője. Kiadja a budapesti ev. reformált egyház. Kecskemét, nyomtatott Tóth László könyvnyomdájában. A 388 oldalra terjedő könyv ára 1 frt 50 kr. Kapható *Kókai Lajos* könyvkereskedésében Budapesten. Ismertetésére még visszatérünk. — *„A tiszántúli ev. ref. egyházkerület statisztikai állapotának kimutatása az 1898. évre.“* 174 oldalra terjedő vaskos füzet, mely az eddigi sovány névtáraknak jóval fölötte áll; a h.-szoboszlói nyomda állította ki az elismeréseméltó munkát. — *„Protestáns Szemle“* 4. füzet. Tartalma: I. Értekezések, tanulmányok. 1. Az evangélikus Csepreg pusztulása. *Payr Sándor*. 2. Az unitarizmus Magyarországon. (III. közl.) *Pokoly József*. 3. Ritschl theológiája (III. közl.). *Dr. Masznyik Endre*. II. Egyházi Szemle. Külföldi egyházi élet. p—f. III. Irodalmi Szemle. a) Hazai irodalom: 1. *Farkas József*: A pesti reform. egyház története. V. F. 2. *Szilassy Aladárné*: A nő. Monod Adolftól. Sz—s. b) Külföldi irodalom: 1. *Witte*: Aus Kirche und Kunst.

Sz. M. 2. *Lipsius*: Glauben und Wissen. Sz. M. 3. *Klingemann*: Buddhismus, Pessimismus etc. Sz. M.

— **Halálozás.** A *f.-szabolcsi egyházmegyének* egyik érdemes, ifju lelkésze *Vitéz Gyula* lórántházi lelkész, költözött el az élők sorából. Atyja, *Vitéz Mihály* egyike volt azon egyházmegye kiváló alakjainak; a most megboldogult ifju lelképásztor bátyja, néhai ifj. *Vitéz Mihály* szintén a lelkészi pályán működött. Áldás emlékére!

x **Kitüntetett magkereskedő.** Szép kitüntetés érte a magyar kereskedővilág legkiválóbb tagjainak egyikét: *Mauthner Ödön magkereskedőt*, a ki rendkívüli iparkodásával és üzleti szoliditásával világhírt szerzett a magyar magvaknak és a magyar kereskedelmet oly magaslatra emelte, hogy nemcsak kiállja a versenyt a külfölddel, hanem azt nem egy tekintetben felül is múlja. *Mauthner Ödönt* az orosz cár kitüntette a Szent Anna-rend III. oszt. rendjével, ama érdemeinek megjutalmazásául, a melyeket *Mauthner* a *pétervári kertészeti kiállítás*on szerzett. — A *pétervári kertészeti egyletben*, mely az orosz előkelő társaság legkiválóbb alakjait és gazdasági kitünőségeit sorozza tagjai közé, *Mauthnernek* személyesen is nagy a népszerűsége, annyival inkább becses tehát a kitüntetés, melyben az érdemes kereskedő most részesült.

Kiadóhivatali üzenetek.

Lapunk mélyen tisztelt járatóit ismételten kérjük a hátralékok s az előfizetési pénzek sürgős beküldésére. — *Juhász László* úrnak *Utrecht*. A lap-példányokat azért nem kapta tiszteletes úr, mert néhány szám „elútagzott, cím hátrahagyása nélkül” jelzéssel érkezett vissza. Most *Csernák* úr útatisása szerint *Twynstraat 75.* alatt indítottuk útra. — *Thamassy Lajos* úrnak *Er-Olaszi*. Előfizetési pénzek beküldéséről külön nyugtatókat nem küldhetünk, mert az aránytalanul sok költséggel és fáradsággal járna, hanem ez úton tudatjuk, hogy nagytiszt. úr előfizetése a hozzánk f. hó 27-én beérkezett 6 frttal, ez évre rendezve van.

TARTALOM-JEGYZÉK: Alkalmi gondolatok. E. L. — Az egyházi fegyelemről. Kövendy Dénes. — Közéletünk: A szatmári ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. F. Varga Lajos. — Véleményes javaslat az egyházi adózás kérdésében. Lic. Rácz Kálmán. — A lelkészi fizetések kiegészítéséről szóló törvényjavaslat képviselőházi tárgyalása. B. B. — Könyvismertetés: Hadrian császár. Andrásfi Kálmán. — Különfélék. — Kiadóhivatali üzenetek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társak: **Eröss Lajos** és **Bartha Béla dr.**

Pályázati hirdetés.

A *h.-nánási* ev. ref. hat osztályú gymnasiumban két rendes tanári székre hirdettetik pályázat, melyekre

a) a magyar- és német-,
b) a magyar- és latin nyelvből képesített protestáns egyének pályázhatnak.

A tanszék javadalmazása: 1200 frt törzsfizetés és 200 frt lakbér az egyh. pénztárból évnegyedenként előre fizetve. Ha a kívánt szá-

koból okleveles pályázók nem lennének, alkalmazást nyerhetnek tanárjelöltek is; ez esetben az évi összjavadalom 900 frt, melyből 100 frt lakbérnek tekintendő.

A kívánt oklevéllel bíró egyének egy évi sikeres működés után állandósíttatnak, a midőn az orsz. tanári nyugdíjintézetnek is jogos és kötelezett tagjai leendenek.

Nem okleveles egyén csak helyettes tanári minőségben s csak egy évre választatik; de ha ez idő alatt oklevelet szerez és sikeres működést mutat fel, a következő évben mint rendes tanár állandósíttatik.

A megválasztott egyén állomását folyó évi aug. hó végén, legkésőbb szept. 1-én tartozik elfoglalni, s ha családos: 40 frt, ha nőtlen: 15 frt költözködési átalányt kap, melyet azonban, ha állomásától 3 év előtt bármi okból megválnak, visszatéríteni tartozik.

Pályázati kérvények keresztlevelel, esetleges katonai szolgálatukat igazoló irattal, végzett tanulmányaikat feltüntető okmányokkal, eddigi szolgálatukra vonatkozó és orvosi bizonyítvánnyal felszerelve, bezárólag *f. évi június 1-ig* az ev. ref. egyháztanács elnökségéhez küldendők.

H.-Nánás, 1898. április 19.

Benkő Lajos,
ev. ref. lelkész-elnök.

Kállay Imre,
főgondnok.

Beocsíni, Portlandt, Román cement

és

kőbányai disztégla

gyári raktár.

Zsákonkénti és vagononkénti eladás.

Elismert legjobb cement.

Csapó-, Kis-Szappanos-utca 407.

Stegmüller Árpád

építésznél.

Mihalovits J. gyógyszerháza a „Kigyó“-hoz Debreczenben.

Harmat-Crème

A „Harmat-Crème“ egy teljesen ártatlan (ólom- és higanymentes) *nem zsírosó*, hab-szerű szépítő-szer, mely a bőrre kenetvén, annak *üdeséget, lágyaságot, finomságot, szép hamvaságot* kölcsönöz s hosszú időre meg-
ővja az arcot a megránczosodástól. A bőrbe teljesen felszívódván, nem hagy ennek felületén semmi zsírosságot, minélfogva *nappal is használható*. Nem teszi fényessé az arcot, de *fehéríti* azt. Ennélfogva felülmul mindenemű készítményt. — Kiváló eredménnyel használható a bőr minden tisztátalanságainál, minők a *vörösség, májfolt, sörör, szeplő*,

Arcs-zépítő és Bőrpoló-kenőcs.

apró pattanások, bőrtakák, mitesserek, továbbá jól használ *börrepedéseknél, hámlásnál*, valamint *napégette vagy szélkifujta arcnál és kéznél*.

A „Harmat-Crème“ használatánál az arc szépsége ifjúságot jellemző hamvasága, sikos puhasága, üdesége igen-igen soká meg-
őrizhető, anélkül hogy az a szervezetre leg-
esekélyebb káros befolyást gyakorolna.

1 tégely „Harmat-Crème“
ára 50 kr.

Készítő helye és főraktára:

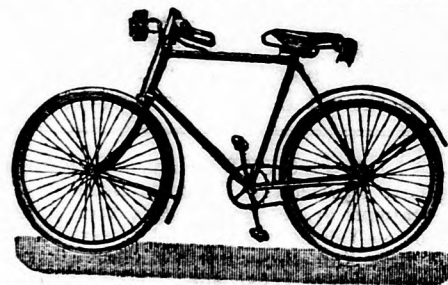
Mihalovits J. gyógyszerháza a „Kigyó“-hoz Debreczenben.

Hol lehet a legjobb kerékpárokat és varró-
gépeket venni ?

Lengyel Józsefnél

az első magyar varrógép és kerékpárgyár
részvénytársaság vezérképviselőjénél

Debreczenben, Kossuth-(Czepléd)-utca 2155. sz., Rothschnek-ház.

A kerékpárok

kitűnő angol acélból, a legpontosabban, valódi művészi tökéletességgel vannak előállítva. Varró- és
himző-gépeink szintén kiváló anyagból, nagy tökélyvel készülnek, zajtalanul
működnek s a legkiválóbb külföldi termékeket felülmúlják.

Heti vagy havi részletfizetésre is kaphatók.

Teljes jótállás mellett.

Műhimzésben és varrásban ingyen oktatás.

Készpénzfizetésnél nagy árengedmény. Levélbeli meg-
keresésekre azonnal válaszolunk.

Árjegyzéket kívánatra ingyen és bérmentve küldünk.